

Szekeres István

A teknős jelcsalád rendszerezése

1.0 Bevezetés

— Már az 1980-as évek második felében arra a meggyőződésre jutottam, hogy a székely és a keleti ótörök írás betűi az arámi és más írásokból, több ok miatt sem származhatnak. Ezért elhagytam a betűátvételek hiábavaló teóriáját, és piktogram előzményeikre, betűképzésük történeti összefüggéseikre irányultak gondolataim.

Mert vannak **olyan sajátos rajzú székely és ó-türk betűk**, amelyek rajzai (grafémái) azonosak, de hangértékeik különböznek. S ez elsőfokú betűképzés esetében **csak akkor lehetséges**, ha egyazon piktogramból, de e két nyelven megnevezett jelentésük szókezdő hangjával kapták hangértéküket.

A csak néhány vonalból álló azonos, vagy hasonló rajzú betűk, a különböző piktográfiákból származó írások betűiként bőven előfordulnak, **ezért egyezésük önmagában semmit nem bizonyít!**

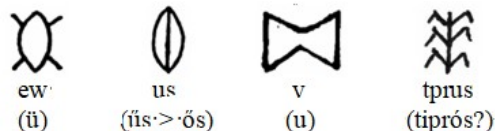
Akkor van csak betűk között elsőfokú származástörténeti, („rokonsági”) kapcsolat, **ha rajzuk** (grafémájuk) **és hangértékük** (fonémájuk) **adatával** közös piktogram előzményüket is helyre tudjuk állítani, és **hiteles** (elismert) **írástörténeti szakirodalmuk piktográfiájában**, **azzal a piktogrammal tudjuk a jelentésüket is hitelesen egybevetve azonosítani, amelyből betűként rendre származtak!**

Ezért a székely és ó-türk írás eredetének kutatásában **olyan egyedi, jellegzetes betűk** grafémáit tettem meg piktográfiájuk „szondázó”, azonosító jeleinek, amelyekkel az írástörténeti szakirodalom más betűrendszereiben nem találkoztam, s így — **kizárólagos biztonsággal adják meg jeltörténeti előzményű piktográfiájukat!** Azt is, hogy melyik írástörténeti kultúrkör piktográfiájában található meg a csak néhány vonalból álló székely (és ótörök) betűnek is a piktogram/ideogramma előzményeit.

Mert annak, hogy e **sajátosan egyedi rajzú „szondázó betűk” együtt vannak jelen** a székely írás legrégebbi, Nikolsburgi Ábécéjében, — olyan történeti (és történelmi) okai vannak, amelyek **alapjaiban határozzák meg a székely írás betűinek piktogram/ideogramma előzményeit.** Az pedig, hogy a székely és ó-türk írásban is azonosak **a közös grafémájú betűk** piktogram előzményű jelentései: — abroncsként fogják össze **rokonságukat, és más írásoktól elhatároló történetüket!**

Éles határvonalat húznak a közös piktogram/ideogramma előzményekig bizonyítható, és a két írás jeltörténeti összefüggéseit negligáló, csupán betűformák hasonításán alapuló **laikus elméletek** között.

„Szondázó” jeleknek a Nikolsburgi Ábécé alábbi, egyedi rajzú betűit választottam:

Az „ew” (ü) jelet, miként az „us”-t is azért, mert olyan sajátos képjel (piktogramot) sejtettem forrásául mindkettőnek, amelynek négy lába van. (A Talasz I. ó-türk feliratban 'm' a hangértéke. Az „us” eredeti hangérték jelölése: = us ~ űs > ős. A kínai 'teknős' piktogramjaként találtam meg. A „v ~ (u)” hangérték jelölésű betűt rovástechnikai ok miatt. Van egy hasonló formájú, de kevesebb vonallal róható jel: — mégis (többször) ragaszkodtak az eredetihez. A germán rúnákba a gótok írásán át vezetett az útja, ahol egyszerűsített változataival együtt „p” a hangértéke (Kylver:) , s a kínai 'üst' piktogramjaként találtam meg. A soklábú „tprus” rajza szintén különleges képjel. Tizenhárom! — igen nehezen róható vonalból áll! Jelentése: *Nachkommen* (utána megy, követ, utód). A betűsorokat befejező ÁMEN (Így legyen) **felirat alatt, különálló** sorban van jelölve: . Ezért a képjel: 'utána megy, követ, utód' jelentése: „**utószó**”, mert az ÁBÉCÉ és az ÁMEN után van jelölve.

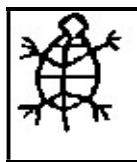
A képjel fölé írt „tprus” felirat feltételezett „**tiprós**” jelentésében **tévedtem**, mert a „tprus” a latin *temperius* rövidítése. (L.: „**temperi** adv. (tempus) idejében, jókor” (Vézner Károly 394); valamint: „**tempori** és **temperi** (kf. *temperius*) idején, a maga idején, alkalmas(abb) időben **venire**.” Mert a **tempori** és **temperi** középfoka: *temperius*.) (Finálly Henrik). (L. még: „A székely írás három ábécéjének történeti összevetése” c. tanulmányom, No. 38. jelicikében.) (Bár, meg kell jegyeznem, hogy volt u > o hangváltozás a 14. szd. közepéig. Pl.: csuda > csoda, csurog > csorog. (Tehát a Máté Zsolt szerint: „akár a fantázia körébe sorolható” **tprus** > **tiprós** feltevésemnek is volt hangtörténeti alapja. Az us~űs > ős felirat hangtörténeti változása pedig jól bizonyítható.)

— A „szondázó” grafémák képjel (piktogram) előzményeit a **kínai piktográfiában találtam meg**, amelyek **történeti összehasonlító jeltörténeti kutatásaim** kezdetét és módszerének **alapját alkották**.

Az általam kidolgozott „**történeti összehasonlító jeltörténet**” épp oly mérvadó tudományos **módszer, mint a „történeti-összehasonlító nyelvészet”** rekonstrukciói, mert a betűk legrégebbi, piktogram/ideogramma előzményeinek helyreállításán alapul oly módon, hogy grafémájuk és hangértékük (fonémájuk) adatával helyreállítjuk írástörténeti kultúrkörük piktográfiájában azonosítható piktogram/ideogramma előzményeiket, amelyekből a betűk első fokon (rendre) származtak.

2.0 A teknős világmodell ku-wen (ó-képirás) piktogramja

Az írástörténeti szakirodalomban olyan „**alpműveket**” kerestem, amelyekben „**írástörténeti kezdeteket**”, képeleket (piktogramokat) találunk. Elhatározásom első mozzanataként, így került rögtön kezembe Th. W. Danzel *Die Anfänge der Schrift* (Az írás kezdetei) c. könyve, ⁽³³⁾ amelynek szemléltető anyagát végiglapozva, megakadt a szemem a XXXV. tábla rajzain, mert megpillantottam a „**kínai**” teknős ku-wen (ó-kínai) piktogramját a 6. sorszám felett:

A XXXV. tábla a KU-WEN (ó-kínai képirás) képelekből tartalmaz egy válogatást. Nem volt előttem ismeretlen a kínai írástörténet, — így az sem, hogy a teknős piktogramjából a kínaiak további piktogramokat származtattak.

A piktogram rajza a teknős alsó (a földet szimbolikusan jelölő) páncéljának természetes rajzolatait látatja velünk, amelyek minden teknős alsó páncélján hasonlóan megtalálhatók.

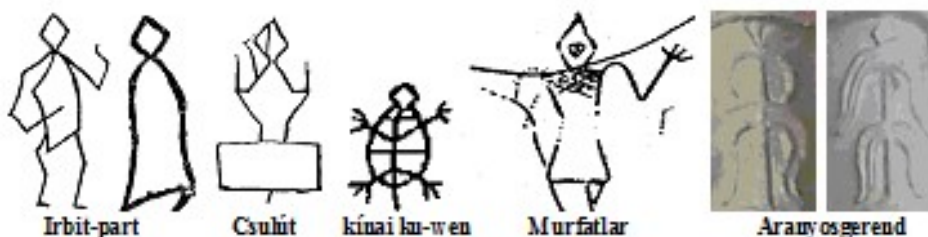
A kínai ősi világkép a teknősben nyert hasonlatot. Felső, gömbölyű páncélja az ég boltozatát, a lapos alsó a földet jelképezte. Nyelvtudományunk a 'teknő' szót ótörök jövevényszónak ⁽³⁴⁾ tartja, miként béka szavunkat ⁽³⁵⁾ is. (Tehát teknősbéka ⁽³⁶⁾ szavunk is az.) Wolfram Eberhard írja a teknősről:

„**Teknős kui** A teknős a kínaiak szemében mindig is titokzatos és meglehetősen szimbolikus teremtmény volt. A mondás [mely szerint a teknős] '→ menny és → föld titkait rejtegeti' még mindig elterjedt Kínában. Továbbá: „A rá vonatkoztatott legrégebbi utalásokban páncélját a boltíves mennyhez, alsó felét pedig a föld lapos korongjához hasonlították. A kozmosz hasonmásaként valamint páncéljának mintája miatt a korai ókorban jóslásra használták.” Valamint:

„Ezen kívül a teknős sok legenda hőse is. Ő segítette az első → Uralkodót a Sárga-folyó megszelídítésében;” ⁽⁴⁰⁾ Végül: „De a teknős erkölcstelen teremtménynek is tartották. Mivel — elgondolásuk szerint — nem léteznek hímnemű teknősök, a nőstények kénytelenek kígyókkal párosodni. Így a teknőst egy kígyóval együtt, **mint észak teremtményét ábrázolják.**” ⁽⁴¹⁾

Ez utóbbit érdemes jól megjegyezni a nőnemű teknős világmodell eredetéről, a **teknős nőnemének** rombuszfejjel történt jelöléséről.

Miként azt is, ahogy **kigyújtottam időrendben az utókornak** a sziklarajzokon is megörökített rombuszfejű, nő-nemet jelölő rajzokat, — az i. e. 3. évezred elején, vagy még régebben alkotott uráli, Irbit-parti sziklarajzoktól a Csulúti (mongóliai) sziklarajzokon át a kínai ku-wen (ó-képirás) teknős világmodell rajzáig. S onnan nyugatra, a Murfatlarban, s végül az Aranyosgerendi Református templom bejárati oszlopain megörökített rombuszfejű nőalakokig:

3.0 A teknős jelcsalád származtatásának módja

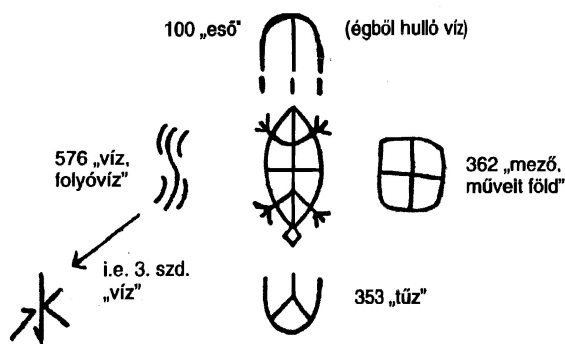
Amikor megláttam a kínai teknős piktogramját, rögtön láttam, hogy megtaláltam, amit kerestem, mert a szondázó jelek közül kettőnek is a teknős piktogramjából származik a rajza:

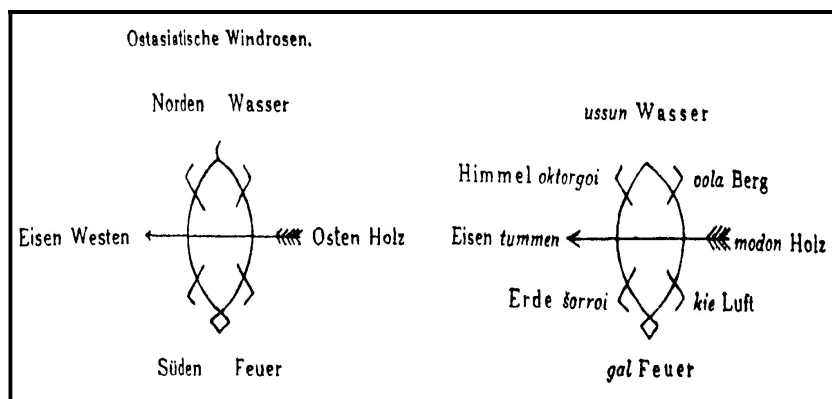
Már korábban is tudtam, hogy a kínaiak több piktogramjukat származtatták a teknős piktogram rajzából oly módon, hogy kiemelték rajzából a jelentésnek megfelelő tájolt rajzrészeket.

A piktogramok származtatásának ezt a sajátos módszerét az első konzultációmon **véleményeztettem Ecsedy Ildikó sinológussal**. Amelyeket meg is találtam Bernhard Karlgren (1957) *Grammata Serica Recensa* c. alapvető kínai írástörténeti művében.

Már a Jin-korban jelen volt a kínai írás történetében az a jellegzetes sajátság, hogy az észak-déli tájolású teknős piktogramot kettéosztva, a tájolt filozófiai „alapelemek” jelentéseivel is alkottak új piktogramokat. Az északi tájolású 'ég' és a 'víz' piktogramok rajzainak összevonásával alkották meg az 'eső' (L.: Karlgren No. 100.) piktogramot:

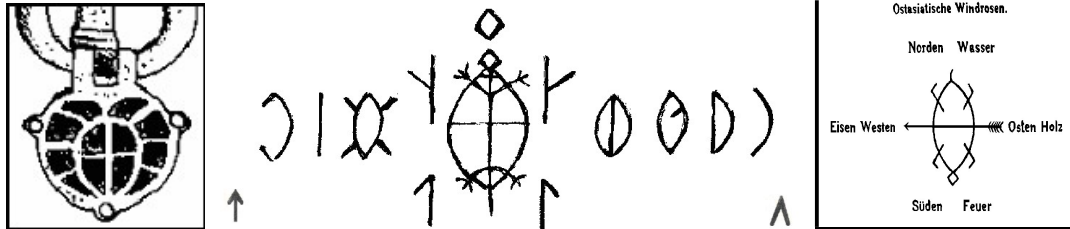
A déli tájolású rajzrészként pedig a „tűz” (Karlgrén No. 353) piktogramot. Miként az alsó, földet jelképező részéből vonták ki a „mező, művelt föld” piktogramot. (L.: Karlgrén No. 362.) Épp úgy tájolt rajzrészeikkel, ahogy a Kelet-ázsiai és a Mongol szélrózsák tájolásában is látjuk, ahol Karl Faulmann a Hung fan (Nagy szabály) elemeit is szélrózsákba foglalva, „neveikkel” égtájukhoz rendeli:

A történeti összehasonlító jeltörténeti vizsgálatok és bizonyítások lehetőségét nem csak a kínai piktogram előzményekre visszavezethető egyeztetések (azonosítások) és a közös filozófiai megnyilvánulások, vagy azok hiánya adják, hanem az írástörténeti kultúrkörre jellemző olyan sajátosságok is, mint: a **jelfelezés; vagy betűként a több rajzrészből álló kínai piktogram részeinek összevonása. Amelyek nem kevésbé fontosak a betűk piktogram előzményére visszamenő egyeztetéseknél, amikor grafémájuk (rajzuk) és hangértékük alapján helyreállított piktogram előzményüket rendre azonosítjuk piktográfiájukban azzal a piktogrammal, amelyből betűként első fokon képezve származott.**

4.0 A teknős jelcsalád ideogrammái

A nikolsburgi ábécé betűinek több mint harmada az észak-déli tájolású teknős világmodell *ku-wen* (ó-képirás) piktogramjából származik. Számottevők a hunoktól átvett, ótörök nyelv(ek)en képzett betűk is. De, amíg a kínai 'eső' és 'tűz' piktogramok a „fejére állított” piktogramból származnak oly módon, hogy a kínai tekintet délről észak felé nézve szemléli a világmodellt — „észak teremtményét” —, a hun alkotó északról délre néz, ezért a tájolt teknős piktogramot normál helyzetében látjuk:

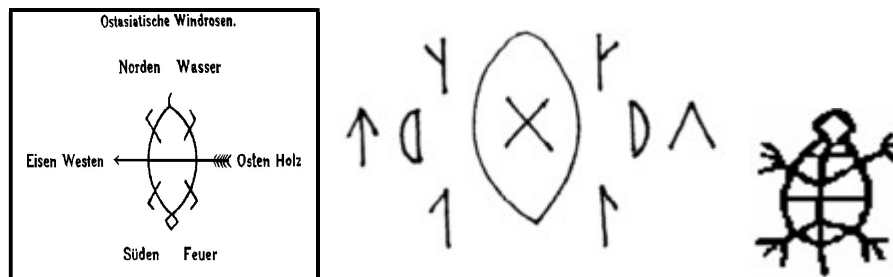
A teknős piktogramból az ideogrammák kínai módon lettek tájolt, vagy tájolatlan rajzrészekként kivonva (kiemelve) oly módon, ahogy bemutattam a kínai *eső*, *tűz*, *mező*, *művelt föld* piktogramok alkotását. A hunok épp ily módon alkották meg a teknősből származó ideogrammaikat.

Középen látjuk a teknős piktogramból származó 12 ideogrammát (mert a föld a középpel (a két fővonal metszéspontjával) rajzomon még nincs kiemelve. Alsó sorban a széleken a nyílvevőt alkotó száraz favessző, a ↑ celőke (vagy: *csigle* > *cigle* vessző), és a ^ vas nyílhegyének kínai piktogramját. E két utóbbi nem a teknős piktogramból lett kivonatolva.

A teknős piktogramból tájolt rajzrészeik jelentése szerint kivont (kiemelt) jeleket tartalmi összefüggéseik szerint rendszerezni (csoportosítani) tudjuk.

4.1 A Hung fan (Nagy szabály) ideogrammái

A Keletázsiai szélrózsában égtájakkal párosított négy elem jelölését „Hung fan” néven, Henri Maspero „Az ókori Kína” c. könyvében ⁽⁷⁶⁾ tudtam (tudjuk) azonosítani azzal az eltéréssel, hogy ott nem négy, hanem öt elem szerepel. Ötödik a föld, amely a 'középpel' van párosítva. Az eredeti leírás a Su king egyik szerzőjétől származik. A mű száz darabból állt, s a hagyomány Konfuciusznak (Kung-fu-ce) — Kr. e. 551 – 479) tulajdonítja összegyűjtését.

A jobboldali táblázatban az észak-déli tájolású, normál helyzetű teknős piktogramból párosítva kivont rajzrészekkel származtatott ideogrammákat látjuk: Y dél(en) van a Y tűz; ↑ éj(szakon) van a ↑ víz (folyóvíz: a jó). (Ez a négy ideogramma az ordosi hun fejdíszén is látható Kr. sz. előtt az 5. – 3. századból, amelyek megfelelően datálják a Hung fan ideogrammainak alkotását.)

◐ kelet(en) van a ↑ száraz fa nyílvevő (celőke ~ cigle); ◑ nyugat(on) van a ^ vas; középen a ◒ föld, amely ideogramma a székely írásban a X középpel (a két fővonal metszetének jelölésével) együtt van f hangértékű betűként jelölve. S amely „közép” az ó-türk nyelven képzett betű rajzából hiányzik. (Miként a ◐ 'kelet' ideogramma jelölését sem sikerült eddig megtalálnom.)

„A Jao tien szerzője pedig, az ósidők két szent császára, Jao és Sun portréjának megrajzolása közben úgy mutatja be az elsőt, mint aki kiterjesztvén erényét pusztán ezáltal átalakítja a világot, a másikat pedig mint aki állandó gondban van afelől, hogyan válassza meg az alkalmas időt és helyet avégből, hogy „egyezzék az éggel”, azaz hogy ne támadjon ellentmondás tettei és a természeti világ

jelenségei közt.

Ilyen módon létrejött a királyi hatalom, a király erényének mind politikai, mind természet fölötti szempontú elmélete. Mindezeket a kissé szétszórt elképzeléseket valószínűleg a VIII. században összeszedték és rendszerezték egy nevezetes traktátusban, a Nagy Szabályban, a Hung fanban, amelyben egy névtelen szerző megkísérli a különböző értékek numerikus kategóriákba való rendezését és osztályozását, valamint az ember, különösképpen pedig a király helyének a világban való meghatározását.”

„**Az elmélet alapja** egyrészt a világmindenség és az ember szembeállítása, másrészt pedig egymásnak való pontos megfelelésük. A világmindenség, az érzékelhető világ az öt elemnek (wu hing), a víznek, tűznek, fának, fémnek, földnek köszönhető. Ezek nem metafizikai entitások, sem nem erők vagy potenciák, hanem egyszerűen az öt valóságos anyag, amelyek e neveket viselik, s amelyeknek fizikai tulajdonságaik vannak:

„A víz folyik és lefelé halad, a tűz ég és felszáll, a fa görbe és egyenes, a fém nyújtható, a föld lehetővé teszi a vetést és aratást”, s e tulajdonságok hozzák létre az ízeket:

„ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat, ami ég és felszáll, hozza létre a keserűt”, stb.

Az öt elem működése nincs megmagyarázva; erre vonatkozóan e kortól kezdve többféle elmélet is létezhetett. Egy egykorú szöveg, úgy tűnik, arra utal, hogy működésükben egymásra következnek, miközben egyik legyőzi a másikat.

A Hung fan más sorrendet ad, kettesével állítva szembe egymással a nekik megfelelő égtájakat: Észak (víz), Dél (tűz), Kelet (fa), Nyugat (fém), s a Középpel (föld) végzi. Működésüket tehát úgy képelték, hogy végtelen mozgásban következtek váltakozva egymásra. Egyik elméletben sem hatolnak azonban egymásba, s nem is keverednek.” (Henri Maspero)

A Hung fan megkülönböztető fontosságát jelzi, hogy a Nikolsburgi Ábécében hét ideogrammjára — mind az öt elem! — betűként is jelen van. Így nem csak írástörténeti, hanem kultúrtörténeti hagyományokat is őrző „alkotás”.

Ezek után joggal merül fel a kérdés: Amennyiben az öt elem bölcelete része volt egykor ősi műveltségünknek, valamilyen maradványuknak létezni kell még ma is a szólásmondásaink között, — nem csak néhány betű ideogramma előzményű jelentésében. **És valóban:**

„Tűz és víz.” „Tűz, víz nem ellenkeznek úgy egymással, mint...” „Mintha vizet égetnénk.” „Elöl tűz, hátul víz.” (!) „Fából vaskarika.” **Nem hatolnak egymásba, és nem is keverednek!**

Az sem véletlen, hogy három (!!!) Sajó (’só-jó: sófolyó’) nevű folyónk, patakunk van. Legnagyobb a Felvidékről folyik a Tiszába, szlovák átvételű neve: Slaná, ’sós folyó’. Erdélyben az egyik **Sajó** az Iza, a másik **Sajó** a Szamos baloldali mellékvíze (kis patakja).

Egyiknek sem sós a vize!!! És az eperjesi Sóváron termelt sót sem szállíthatták a Sajón, ahogy „Egy figyelemre méltó feltevés szerint” Kiss Lajos véli („*Földrajzi nevek etimológiai szótára*” II. 426), mert Eperjesen a Tarca patak folyik át, s onnan igen messze van a Dobsinán és Rozsnyón is átfolyó Sajó. A két erdélyi Sajó nevééről megjegyzi, hogy etimológiailag azonosak a Tiszába ömlővel.

Csak a Masperótól idézett Hung-fan (Nagy szabály) filozófiában sós: „**ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat**”. Mert, oly erősen jelen volt kultúránkban a kínai Hung fan filozófiája, hogy **nem csak szólásmondásainkban, — még folyóvíz neveinkben is** tovább él a Kárpát-medencében!

Tőkei Ferenc a kínai filozófia keretében foglalkozott a „Hung-fan” -nal.⁽⁷⁷⁾

„A Su king hitelesnek tartott fejezetei közül a legérdekesebb a Hung-fan (A nagy szabály) című, amelyet sokan a legrégebb kínai filozófiai traktátusnak tartanak.

„Először, az öt elem. Első a víz, a második a tűz, a harmadik a fa, a negyedik a fém, az ötödik a föld. A víz nedvesít és lefelé törekszik, a tűz éget és felfelé törekszik, a fa meghajlik és kiegyenesedik, a fém engedelmessé válik és átalakul, a föld befogadja a magot és aratást nyújt. Az öntöző és leszálló teremt a sósat, az égető és felszálló teremt a keserűt, a meghajló és kiegyenesedő teremt a savanyút, az engedelmessé válik és átalakuló teremt a fanyart, a magot befogadó és aratást nyújtó teremt az édeset.”

Tőkei az elemek égtájához rendeléséről (tájékoztatóról) nem tesz említést. Sinológiai lektorom szerint azért nem, mert „*a Hung fan eredeti szövegében egyetlen égtáj neve sem szerepel expliciten.*” —

Mégis — Faulmann és Maspero a ’föld’ és a ’közép’ kivételével szinte példázzák egymást az elemek égtájakkal párosításával. Lehet, hogy egyazon „forrás” alapján.

Maspero az elemek égtájának megfelelését M. Granet: *Religion des Chinois*. 118. l. alapján idézi, amit a *Ji Csou su* egy részletével (3. K., 10b, 28.) is bizonyítottnak lát, amelyben ugyanez a sorrend.

4.2 A Hung fán ideogrammákból képzett betűk adatai a Nikolsburgi és az ó-türk ábécékben

- No. 1.** A ʃ 'tűz' ideogramma jelentése: „1298: *Thyuzen* (TESz) Hangérték jelölése betűként: **eth** a Nikolsburgi Ábécében. Az ó-türk írásokban 'tűz' jelentéssel képzett betűként nincs jelen.
- No. 2.** A ʃ 'dél' ideogramma > (nikolsburgi:) ʃ betű hangérték jelölése **ed** a Nikolsburgi Ábécében. Az ó-türk ábécékben a A ʃ tűz és ʃ dél ideogrammának a ʃ ʃ Nap piktogramokkal együtt **ŋ** nazális (ng) a hangértékük, mert az ó-türk **oŋ** jelentése: 'dél'. (AlttGramm) S ez a különbözés már önmagában biznysága annak, hogy **az ó-türk ábécéket másodlagosan, a hunoktól átvett piktogram/ideogramma előzményekből alkották!**
- No. 3.** A ʃ 'jó' (víz) csak a Hung fan elméletében 'folyó víz', és csak nálunk: „ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat”: **Sajó**: 1228/1378: Soyou, amely összetételből a folyó (víz) a: you. Hangérték jelölése: **ey** a Nikolsburgi Ábécében. **A vele azonos rajzú ótörök ʃ betű p** hangértékű. Bármely magánhangzóval harmonizál. Az ótörök nyelvben nem volt szókezdő **p**, így 'víz, folyó, patak' szó sem kezdődik **p** –vel: *suw, sub, sūw* Wasser (víz); *ögän* Bach (patak); *bulak* Quelle, Kanal (forrás, csatorna); *ögüz* Fluß (folyó); *toš (u?)* Quelle (forrás); *yulaq* Bach (patak). (AlttGramm.) Csak a *sub* ~ *sup* véghangzó hasonulással kaphatott **p** hangértéket.
- No. 4.** Az 'észak' ʃ ideogramma nincs jelen betűként a Nikolsburgi ábécében. De jelen van a koraibb (XIII. szd.) Homoródkarácsonyfalvi feliratban kétszer is! Az orhoni és jenyiszeji ábécékben, hangértéke: **i, ĩ és e**. A jenyiszeji jel rajza ʃ már romlott, mert felső „mellékvonala” a fővonal középtájékáról indul. Bizonyítva, hogy időrendben későbbi (lehet) az eredeti orhoni betűnél. „*yir, yir, yiri, ir* dort, jenseits, links, Norden || *orada, solda, şimal* (ott, amott, balra, észak(i))” (AlttGramm.) Az ótörök szóváltozatok egyik jelentése: *észak, északi*. Ma már úgy látom, hogy nyelvünkől jobban le lehet vezetni mindkét hangértékét az ó-türk betűnek, mert az 'e' hangérték csak nyelvünk szavának szókezdő hangjával vezethető le: **1405 k.:** *ezak* (észak); **1490:** *ysak* (ízszak) (TESz) Észak' szavunk az 'éj' s a 'szak' összetétele. Ma is használatos a másodlagos „icaka” (éjszaka) szóváltozat, szókezdő i-vel.
- No. 5.** A ʃ 'nyugat' ideogramma csak a székely írásban van jelen *eny* hangértékjelöléssel. Az Árpád-korban még többnyire 'n' betűvel jelöltük az 'ny' hangot, de később már: „**nyugszik** 1372 u./ 1448 k.:” „*nyugoznakuala*” (nyugosznakvala); — a mai hangjelöléssel is. Az ó-türk ábécékben a székellyel azonos rajzú ʃ jel 'y' (j) hangértékű, mert a rajzában 'nyugat' ideogrammával azonos rajzú kínai 'Hold' piktogramból (B. Kargren 1957. No. 796 a – d) képezték. Az ó-türk Hold: 'ay', ezért a betűnek véghangzó y a hangértéke. **Eklatáns példajaként annak, hogy az egyező rajz önmagában még semmit nem jelent!** Csak akkor, ha azonos piktogram előzmény azonos jelentésére vezethető vissza.
- No. 6.** A 'vas' ʃ ʃ nyílhegy és az ótörök ʃ ʃ : ʃ ʃ ʃ ʃ *tämürgän* (vas nyílhegy) piktogramja. A 'vas' nyílhegy nem része a teknős jelcsaládnak. A Hung fan egyik eleme: **vas**. A Nikolsburgi Ábécében a betű grafémája kínai módra felezett változatával van jelen, a koraavaroknál a nyílhegy teljes rajzával. Hangértéke: véghangzó 's', mert az 'üst' anyagként a piktogram szintén megfelezett felső résznek, a 'réz' korábbi 'vas' neveként: akrofonias **w** a hangértéke. Jelölése: **ew**. L.: „**vas** 1138/1329: *wasas*” (TESz) Mert a 'vas' szó jelentése (eredetileg) réz lehetett. ⁽⁷⁰⁾ A jenyiszeji és az Orhon III ótörök jelrendszerben a nyílhegy a vessző felső végével „összevont” (párosított) rajzával van jelen: ʃ Az alsó ʃ rajz a vesszőt jelöli, a felette lévő a nyílhegyet: ʃ Az Orhon I és II jelrendszerben olyan rajzváltozatok fordulnak elő, ahol a nyílhegy rajza alatt a vessző nem piktogramja felső (nyilazott) végével, hanem „keresztmetszeti rajzával” van jelölve: ʃ ʃ ʃ ʃ Hangértékük: **t¹**, mert: „*tämür* eisern, Eisen || demir (vasból levő, vas)”. (AlttGramm.) „*mtü. tämürgän* 'Pfeilspitze' (nyílhegy)” (Martti Räsänen)
- No. 7.** A ʃ ʃ ? 'kelet' ideogrammából nem képezték betűt. Rajzát sem leltem még meg.
- No. 8.** A ʃ 'celőke' (*cselőte*) és az ʃ ʃ 'oq' (nyíl) 'siruq' (pózna, karó) ideogramma. Nyelvünk hangtörténete szerint nem volt szókezdő **c** hangunk, csak **cs**. A Dunántúlon helyenként ma is *cselőkének* mondják a *celőkét*. Az eredetibb a *cselőte* lehetett a *-te* kicsinyítő képzővel. Ma már a *cigle*, vagy a **csigle** vesszőt is elfogadom jelentése alapján hangértékadó szónak. (L.

még: chekle (csekle) szavunkat.) Az ó-türk $\uparrow\downarrow$ 'oq' (nyíl) téves rajzon alapuló hangértékadás, mert a kínai írástörténetben a nyíl rajza más, mert mindegyik rajzváltozaton jelölve van a vessző tollas vége. A 'siruoq' (pózna, karó) név adja az ó-türk megnevezést és az oq mellett az uq véghangzóval, a másik hangértéket.

No. 9. A $\odot$ 'föld' (és közép) és a $\bigcirc$ yer; yir (föld) ó-türk ideogrammak. A Hung fan szerint:

„Észak (víz), Dél (tűz), Kelet (fa), Nyugat (fém), s a **Középpel (föld)** végzi.”
Valóban: **Középen** van a **Föld**, a teknős világmodell alsó páncélja, amely **két fővonalának** (észak-dél és kelet-nyugat) **metszéspontjával** jelöli a **Föld középpontját**, s amelyek 90°-al el vannak fordítva, hogy a fa íráshordozón egyik se legyen a fa szálásának irányába.
Az ó-türk **föld** ideogrammból képzett betűk rajzán nincs jelölve a **közép**, mert **részlegesen vették csak át** a Hung fan filozófia tájolt elemeit.

4.3 A Hung fán ideogrammból képzett betűk jeltörténeti összefoglalása

Amint végignézzük a Hung fan jeleinek történetét, rögtön kitűnik, hogy vannak olyan Hung fan ideogrammból származó betűk, amelyek jelen vannak mind a székely Nikolsburgi Ábécében, de nincsenek az ó-türk íráskor ábécéiben. Vagy 'dél' jelentést igazol vissza a $\downarrow$ tűz ideogrammból származó ó-türk betű hangértéke, amelynek a $\downarrow$ dél ideogrammaival és a $\diamond \odot$ Nap piktogramokkal együtt η nazális (ng) a hangértéke, mert az ó-türk **oŋ** jelentése: 'dél'. S ez az ó-türk betűalkotó szempontjából csak **azt igazolja**, hogy az ó-türk $\downarrow$ **tűz** ideogramma — **származását tekintve** épp úgy délen van, mint a dél ideogramma: $\downarrow$ $\downarrow$ és a kínai $\diamond \odot$ **Nap** piktogramok. **Nem igazolja a Hung fan elméletének jelentéstörténeti átvételét és jelenlétét** az ó-türk (ótörök) népeknél!

Ugyanezt látjuk az 'észak' ideogrammból képzett ó-türk **e** hangértéke esetében, amelyet csak nyelvünk 'ej > (éj)-szak', szókezdő **e**, korabeli szókezdő hangjával lehet levezetni. A **D** 'nyugat' ideogrammból képzett betű pedig hiányzik az ó-türk jelrendszerekből, helyette — tévesen — a vele azonos rajzú, kínai **D Hold** jelentésű piktogramból képeztek betűt, ezért a betűnek **y (j)** a véghangzó hangértéke. Mert az ó-türk Hold: **ay**. A 'Hold' **nem felel meg** a szélrózsa és **a Hung fan által jelölt** hun 'nyugat' fogalomnak!

A 'vas' $\wedge$ nyílhegy piktogramnak a huntól eltérő rajzokat is adtak, ahol a vessző jelölésével, vagy rajzának felső végével jelölték: $\nabla \blacktriangle$: $\blacktriangle \blacktriangle$ — de a **támürgän** (vas nyílhegy) jelentése és akrofonias **t** hangértéke helyénvaló. S végül az ó-türk $\bigcirc$ yer; yir (**föld**) piktogramból képzett betű rajzából hiányzik a '**közép**' jelölése.

Ezek a felsorolt betűtörténeti eltérések és hiányosságok bizonyítják, hogy a Hung fan (Nagy Szabály) ó-türk betűinek ideogramma/piktogram előzményeit a hunoktól vették át.

4.4 Az 'ég' és 'föld' jelzői a székely és az ó-türk betűtörténetben

A teknős világmodellben a teknős alsó, lapos páncéljához a Földet, a gömbölyű felsőhöz az Eget hasonították. S ezekhez nyelvünkben tulajdonságukat jelző szavak tartoztak (tartoznak ma is). A **Föld széles és kerek**: „Széles ez föld kerekén”. Az **Ég** pedig **széles, nagy, és magas**:

„S kéjelve érzem a gyönyört, mit a menny és a széles ég,” (Eördögh István: L.....néhoz.) „Nagy Ég!” „Magasságos Ég!” S ha a **Föld** nőnemű (nyelvünkön: anyaföld), akkor az **Ég** hímnemű.

A Föld és az Ég jelzői olyan ősi sajátosságai nyelvünknek, amelyek együttléte (együtt megléte), vagy hiánya (a nyelvekben) az ősi kultúrák kapcsolatainak alapvető bizonyítékai.

— S hol találjuk meg **széles ég** szókapcsolatunk azonosságát, vagy előzményét?

„A Dalok könyvében pedig – egy számtalan későbbi hivatalos dokumentumban is idézett versben – ez áll: A széles Ég alatt / nincs, ami ne a király földje lenne. / A nagy földek partjai között / nincs, aki ne a király alattvalója lenne.” (Faragó-Szabó István, Gyöngyösi Megyer, Tóth Olivér István: Világunk határai – 2014. 268. o.)

Ezek a tulajdonságokat jelző szavak nem csak nyelvünk mindennapi használatában vannak még ma is jelen, mert jelen voltak a székely betűk (és ó-türk betűk) piktogram/ideogramma előzményeként is:

No. 10. Az $\wedge$ 'ég' (ég) és az ó-török $\uparrow$ eg (ég) és a $\curvearrowright$ kök (ég) ideogrammak a teknős világmodell piktogram oldalsó félkörívű vonalának, és az első láb felé menő tájoló vonal kivonásával vannak származtatva. (Részletesen az No. 10. jelicikben.) A teknőíveket később fa íráshordozón „kiegyenesítették”, s így nyerték el végleges formájukat. A VII.–VIII. században

az ó-türk nyelv(ek)ben még nem volt **szókezdő g hang** (L. Gabain szószedetét), és feltehető, hogy a **nyelvünkben** sem. Az **Ég** — ősvallásunk Isten-fogalma volt: „Az Ég adta”; „Az Ég elvette.” „Az ég legyen tivéletek, Üllői-úti fák.” (Kosztolányi)

Az ótörök jelalkotó a hun ideogrammak mintájára, a teknős piktogram jobb és baloldali teknőívéből az első láb felé menő (tájoló) vonalakkal (egymás tükörképeként) származtatott ó-türk 'ég' ideogrammakat: **eg** (ég) és **kök** (ég). Mindegyik teknőívhez (azonosítóként) az első láb felé menő ferde vonal és a másik oldal teknőívének egy kis felső része is csatlakozik. S mivel az ó-türk nyelvben a betűképzés idejében még *nem volt szókezdő g hang*. Viszont 'eg' (ég) szavunknak már léteznie kellett, mert az ó-türk 'g' hangértékű betűt, csak nyelvünk **eg** (ég) szavának véghangzó **g** hangjával lehetett képezni a fenti ideogrammából. Más (ó-türk) betűképzés lehetőség nem volt, mert a török 'gök' (ég) változat még nem létezett. Az ó-türk ég-jelek nincsenek „hun-módra”, boltozatként leborítva, miként az 'ég' ideogramma rajzát a Zaman-Togaj 21. kurgánja melletti hun sírban talált csontlemezen és már „kiegyenesítve” a Nikolsburgi Ábécé 'g' hangértékű betűjeként is látjuk.

No. 11. Az > **egek ideogramma, amely a teknős félkörívű, eget jelölő széleinek kereszteződéséből állt, s a székely írásban a jobboldali ívet egyszerűsítve, már csak metszéspontjukkal jelölték. Ősvallásunkban az 'ég' egymás fölé boltozódó „rétegekből” állt. Nyelvünk ma is örzi „**Egek ura!**” megszólításunkban. A jenyiszeji **e** betűnek az orhoni ábécékben **b²** hangértéke is van. A feliratok tüzetes vizsgálata során kitűnt, hogy csak az „El etmis (Bilge atacsım)” emlékmű feliratában fordul elő, így az tudatos (vagy téves) hangérték változtatás. Vagy az ó-türk „*baliq, balaq*, s. *baliq* Fisch” (hal) szókezdő hangjával kapta a hangértékét, mert a kínai ku-wen (ó-képirás) hal rajzához (tévesen) hasonlít.**

No. 12. Az **üid-hely és az ótörök **menny** és **üzüm** piktogramjai. A jeltörténeti kutatás egyik „szondázó” jele volt, amely a **kínai írástörténeti kultúrkörbe irányította jeltörténeti kutatásaim**. A teknős ku-wen piktogramból származó rajza a gömbölyű felső tokpáncélt ábrázolja az alóla kinyúló lábakkal. Az **égbolt szimbólikus, felülnézeti rajza**. Nincsenek rajta az alsó tokpáncél rajzolatai. Hangérték jelölése a Nikolsburgi ábécében: **ew** (ü). Az égboltozat megnevezésének (talaszi) **m** és (székely) **ü** hanggal (akrofoniával) kezdődő szavai: 'menny' és 'üdvözülés (helye)' (röviden: 'üid-hely'). Mert az üdvözülés helye a mennyben van. Egy és azonos „helyszín” megnevezései. A menny: „az a hely, ahol a kereszténység tanítása szerint Isten, az angyalok és az üdvözültek élnek; Himmelreich” (TESz) Az üdvözül⁽⁸²⁾ szó (jelentése) arra is rámutat, hogy az ideogramma betűvé alakítása a székely írásban a keresztény hitre való áttérés utáni időszakban történt, de előtte is jelen volt ősvallásunkban, mert mindkét: székely és ó-türk hangértékadása csak nyelvünkön történt. Erre vall az mtü. **üzüm** 'Traube, Wein' (Martti Räsänen 525) piktogramjából képzett véghangzó **m** hangértékű betű is.**

No. 13. A 'nagy' ideogramma. Az **Ég széles és nagy és magas**. A „**Nagy Ég!**”, a „**Magasságos Ég!**” szólásunk, ősvallásunk **Ég** fogalmához kapcsolódik, miként a **széles Ég** is. Származtatása: a teknős jobboldali, éggel azonos teknőíve. Az 'ég' nagyságát szemlélteti. A Nikolsburgi Ábécében a két fővonal metszetét még pont jelöli: , miként három **n** betű épp ilyen jelölését látjuk a Majaki feliraton (L.: Hosszú Gábor 2012, 162-163) is:

De átvették piktogramként a kínaiak is: (B. Karlgren 1957. No. 1218 h, i; Szekeres 2008, 81) Alkalmazásának időpontja a kínai írástörténetben Karlgren szerint a Csou II periódus, Kr. e. 900-770 között. Miként a szélesség jelölését is, mert szomszédos népek kultúrájában, az átadás-átvételek kölcsönösek is lehetnek, nem csak egyirányúak. Pontosításához meg kell (tudni) keresni a hiteles bizonyítás jelentéstörténeti lehetőségét a hitelesnek tartott írástörténeti szakirodalomban. Mert **hiteles írástörténeti eredményeket csak hiteles írástörténeti adatokkal lehet bizonyítani**. A szakirodalmi adatrendszerén kívül, csupán azonos, vagy hasonló rajzú írásjelek ráfogásaival: **Nem!** A 'nagy' ideogrammából képzett betű az ótörök írásokban is akrofoniás (szókezdő) **n** hangértékünkkel van jelen, s ennek **történelmi és**

történeti háttérü alapja van. Az ó-türk 'nagy' jelentésű szó **kizárható** a hangértékadó szavak közül: „*uluy* groß, Großer, Vorgesetzter || ulu” (nagy terjedelmű, feljebbvaló, főnök) (AlttGramm)

No. 14. A | 'széles(ség)' ideogramma a teknős világmodell piktoqram észak-déli fővonala, de a kínai írás történetében előfordult a mindkét fővonallal jelölt változat is. Úgy is, hogy a függőleges vonal közepén már csak pont jelölte a két fővonal metszéspontját. (L.: Kyril Ryjik No. 54, és Szekeres 2008, 83) Eszünkbe jut egyik népmesénk hőse, amint kiült a *föld*, a „világ” szélére, — és onnan lógatta le lábát. S ha a földnek volt széle ⁽⁸⁸⁾, akkor volt szélessége is. Valóban: „Széles e világon...” Vagy: „Széles ez föld kerekén nem volt párja!” — halljuk a mesemondó hangját. „Vitézek! mi lehet Ez széles föld felett Szebb dolog az végeknél?” — indítja a katona Balassi Bálint versét. Vagy: „Csillagokkal tarkált az ég szélessége” (Gyöngyösi István) Így feslik fel ősi világszemléletünk a régmúltból, amikor eleinknek a „világ” két fő részből állt: A földből, amely **széles** és *kerek*, és a ráboruló égből, amely **széles**, *nagy* és *magas*. A jeltörténeti bizonyítás (jelentéstörténeti azonosító keresztpróbájának) lehetőségét (bár szinte már felesleges), ismét a kínai írástörténetben találjuk meg. Kyril Ryjik: *L' idiot chinois* (1980) No. 54 ⁽⁸⁹⁾ „SI (54) Egység, amelyet a tízes skála végét mutató vonás jelöl: tíz. „A szövegmagyarázat, utólag, azt a formát részesíti előnyben, amely a négy égtájat jelöli. Az egytől tízig terjedő számok lezárásához kapcsolódik, ami megmagyarázza, hogy: (I) Tíz, kb. tíz jelentésen kívül a (2) használatos jelentése: Teljes, egész, tökéletes, egészen; kiterjedés és egyetemes rend.” (Kyril Ryjik könyvében az *a*-val jelzett rajzokon látjuk időrendben a jelek legrégebbi (Jin, Csou I, stb.) előfordulását.) Másik használatos jelentése: „**teljes, egész, kiterjedés és általános rend**”. Valóban, mi is gyakran mondjuk, hogy „**teljes**”, vagy „**egész szélességében**”. Az „előnyben részesített forma” a négy égtájat jelöli, a teknős piktoqram észak—déli és kelet—nyugati irányú szélességvonalával. Ahol csak a függőleges észak—déli fővonal (szélességvonal) látható, ott az (**a**) rajzokon pont jelöli a két fővonal (szélességvonal) metszéspontját, a teknős piktoqram („föld”) középpontját, miként a Nikolsburgi ábécé **n** betűje rajzán is. A TESz szerint a 'szél' (széle valaminek) szavunk: „Ősi örökség az ugor korból; vö.: vog. AK. sēl 'oldala, széle valaminek'; osztj. V. sil: t'ōyal-s. 'a kemence melletti hely', silā 'el-<igekötő>', O. sil 'széle valaminek <pl. kemencének>, valami melletti helyiség; <a hajópárkány> felső széle, szegélye; part', Ni. sīt 'ruhaszegély',” „Az ugor alapalak a *sēl3 lehetett.” Nyelvtudományunk szókezdő **ś** < **s** (sz) változást feltételez 'széles' szavunk esetében. A | 'széles(ség)' ideogramma hangértéke: akrofoniás **s** (sz) a Nikolsburgi ábécében. A székely **s** (sz) betűvel azonos ótörök betűnek **š** (s) és **s** (sz) hangértéke van. Ótörök nyelvű **š** (s), **s** (sz) akrofoniával, vagy véghangzóval hangértékadó szavát hiába kerestem, mert nincs: A 'széles(ség)' fogalma (a mai török nyelvekben) sehol nem „kötődik” a 'föld', az 'ég', a 'világ', — **csak posztó, vászon** szélességéhez. **Ez alapvető különbség a török népek és népünk régmúltú steppei világképzete, világnézete között.** Az ótörök feliratok olvasataiból kigyűjtve a két hangértékkel rendelkező | 'széles(ség)' ideogramma betűváltozatait, a néhány kivételtől eltekintve a következőket állapíthatjuk meg: Az orhoni feliratokban az **š⁰** (s⁰) hangértékű betű magas és mély hangrendű magánhangzókkal, az **s²** (sz) hangértékű csak magas hangrendű magánhangzókkal harmonizál. A jenyiszeji feliratokban csak **s²** (sz) hangértékkel fordul elő és magas hangrendű magánhangzókkal harmonizál. A talaszi feliratokban szintén **s⁰** (sz) hangértékkel, de magas és mély hangrendű magánhangzókkal egyaránt harmonizál. A turfáni feliratokban az **š⁰** (s) és **s⁰** (sz) hangértékű betűként legtöbbször magas, de ritkán mély hangrendű magánhangzókkal is harmonizál. **Az időrendben elsődleges orhoni**, két hangértékkel rendelkező betű tudatja velünk, hogy **korabeli 'széles' szavunk szókezdő hangja** (akrofoniája) **épp változásban volt š** (s) **-ről s** (sz) **-re**. A teljes belső-ázsiai ó-türk feliratos anyag írástörténeti adatait átnézve a fenti megállapításokra jutottam.

No. 15. A $\emptyset$ **šen-ju tamgája**. Jeltörténeti kutatásom egyik írástörténeti kultúrkört azonosító, „szondázó” jele volt. Jelölése a Nikolsburgi ábécében „közismerten”: $\emptyset$ = **us**. A $\emptyset$ jel rajza felett két „jelölés” van. A felső „tprus”jól láthatóan át van húzva, s alá írva került utólag a másik jelölés: $\emptyset$, az: „**us**”. A **miértjét, okát keresőnek** feltűnő, hogy az áthúzott tprus felirat végén ugyanaz az $\emptyset$ „**us**” jel látható, mint a helyesbített alsó $\emptyset$ „**us**” jelölés:

E két 9 „us” összefüggésének és hangjelölésük összehasonlító vizsgálatára tudtommal eddig még senki nem vállalkozott, mert összefüggésük okszerűségére választ nem találtak. Még Németh Gyula sem: „Rejtelmes — legalábbis egyelőre — a nikolsburgi us jele is.” (Németh 1934: 23.) Erre Máté Zsolt sem adott kielégítő feleletet. (Máté 187) Csak megjegyzi: „(Az áthúzott tprus 0 a jobbról balra haladó írásban az est jel után van. Feltehetőleg itt is egy korábbi változatra gondolt a szerző, de azután valamiért meggondolta magát, áthúzta ezt a megjegyzést.)” (Máté 190) De mi köze van az 9 'eft' ligatúrának az utána lévő 0 us-hoz?!

— A két, **teljesen különböző** 9 0 **rajzú jel egyike** sem lehet a másik korábbi változata! **Mindkettőt „szondázó” jelnek** választottam a székely betűk írástörténeti kultúrkörének azonosítására. Továbbá:

„A betűsor tprq, – a q vagy 9 leírása nem egészen szabályos – Németh Gyula tprus-nak olvassa a betűsört. Rosszul olvasta? A régi öregek még értettek a középkori kézírások olvasásához. A kiváló Németh Gyula ekkorát nem tévedhetett, – nem is tévedett – mikor az utolsó jelet 9 us-nak olvasta. A középkori latin a gyakori hangkapcsolatok leírására egyezményes jellel való rövidítést (abbrevia-tio per signa conventionalia) használt. A q, ill. 9 jelet Németh Gyula jól oldotta fel, amikor us-nak olvasta, a szó végén ez volt ennek a jelnek az állandó jelentése. Csodálatos módon azonban elkerülte a figyelmét a betűk felett repülő madár-vonal. A középkori latinban elterjedt leírasmód volt az egyéni variációkban használt betűkihagyásos, ill. összevonásos írásmód is (abbreviatio per contractionem), amely különleges jelekkel egészült ki. Felül esetlegesen a magas hang-rendre, (alul a mélyre) utaló vonalacska jelen meg, a hullám kiesett nazális hangra utalt. Az n, m, r betűk kihagyásával nagyon gyakorta a kiejtésüket könnyítő magánhangzó elhagyása is együtt járt. Rejtélyes betűcsoportunk lehetséges olvasata így temperius vagy temporius. Az áthúzott változatban még az i betű pontja is elég nagy valószínűséggel megfigyelhető. Jelentése: 'korábban', a tempus szó adverbiumgradus comparativusa. Ez nyelvtanilag is helyes, a magyar latinításban is használt forma.” (Máté Zsolt: *A székely rovásírás latin rejtélye*, 189)

— Nos, ezzel egyáltalán nem érthetünk egyet, mert Máté úgy gondolja, hogy: a 0 jelnek is korábban tprus volt a jelölése, mert: „Feltehetőleg itt is egy korábbi változatra gondolt a szerző, de azután valamiért meggondolta magát, áthúzta ezt a megjegyzést.”

És megjegyzi: „akár a fantázia körébe sorolható”, hogy: „Szekeres István a tprus rovásjel párhuzamait Karl Faulmann múlt századi jelgyűjteményében 'utód', 'utána megy' és rokon értelmű értelmezésekben találja.” Továbbá: „Ehhez még kapcsolódik az us-nak mondott jelértelmezés bokra is, amelyet Szekeres az ős szavunkkal, Varga Géza az életfa virágával azonosít.” (Varga Géza ráfogásaival nem foglalkozom.)

Máté Zsolt Marsigli és Teleki romlott betűire hivatkozásait **nem kívánom hasonlóan minősíteni**. De, — arra az írástörténeti laikusságra már reagálnom szükséges, amikor Máté azt állítja:

„A Nikolsburgi ábécében a tprus 9 előtti jel az ent 9 Vagyis olvasatunk szerint a szerző azt jegyezte meg, hogy az ent jelet 'korábban' (temperius) három cikk-cakkos áthúzással jelölt függőleges rovásként írták, később pedig eggyel.”

— **Máté súlyos tévedése**, mert az 9 ent nem 9 tprus előtt van, hanem a betűk felsorolása és az ÁMEN után egymagában, **egy új sorban**. Ami jól jelzi, hogy már nem tartozik az ÁBÉCÉHEZ. És — **mindkét jelnek egymástól független piktogram előzménye van!** (L.: No. 35. és No. 38. jelicikemben.) A „betűszármaztatás” eme módja — az írás egyetemes történetében kellő ismerettel nem rendelkező, betűrajzokat hasonlítatók laikusságára vall!

— Máté Zsoltnak abban igaza van, hogy az utolsó, külön álló sorban a „soklábú” 9 'utána megy', — esetünkben: **utóirat** jelentésű piktogram felett a tprus, a latin temperiusnak a

rövidítése, **de nem „korábban” jelentéssel!** A latin *temperius* szónak a jelentése **Fináli Henrik** híres latin szótárában: „igehatározólag tempore v. határozó esete avult formában tempori és temperi (kf. **temperius**) idején, a maga idején, alkalmasabb időben”. Mert a „kf.” = a közép fok rövidítése.)

A 𐌹 jelnek **nincs köze már** Marsigli *mb* 𐌹, Telegdi 𐌹 *amb romlott rajzú* jeleihez. Telegdi **teljesen romlott** *tpru* 𐌹 **jeléhez sem**, mert Telegdi csak megváltoztatta a Marsigli romlott *mb* 𐌹, jelének a hangértékét. S itt egyszer s mindenkorra le kell szögeznünk:

— **ROMLOTT az a (jel vagy) betű, amelynek annyira megváltozott (rontott, vagy romlott) a rajza, hangértéke, hogy már nem lehetséges első fokon képzett betűként piktogram előzményét helyreállítani, — és annak a piktogramnak a rajzával és jelentésével egybevetve azonosítani, amelyből betűként származott.**

Az ÁBÉCÉ másolójának tévedése abból fakadhatott, hogy a *temporius* (temporiusz) felirat utolsó 𐌹 **us** jele, és alatta a javított 𐌹 **us** (us) egyaránt az 𐌹 **us** jellel volt jelölve. S *e két 'us' kiejtése* nem azonos! Mert az egyik *temperiusz*, a másik **us ~ űs > (ős)**.

— Most pedig áttérek **a Máté Zsolt által** „akár a fantázia körébe sorolható”, 𐌹 „**us**-nak mondott jelértelmezés” bokrára is, „*amelyet Szekeres az ős szavunkkal, Varga Géza az életfa virágával azonosít.*”

Mert Máté Zsolt megjegyzi: „(Az áthúzott *tpru* 𐌹 a jobbról balra haladó írásban az est jel után van. Feltehetőleg itt is egy korábbi változatra gondolt a szerző, de azután valamiért meggondolta magát, áthúzta ezt a megjegyzést.)” (Máté 190) De hol van „itt is egy korábbi változata”? Mi köze van az 𐌹 **us** -nak az *est* -hez? —

Azt, hogy miként jutottam addig el, hogy az „us” (= űs) jelölést **'ős'** szavunk korábbi írásmódjának tartom, idézem könyvem (2008) kéziratából. Az 'us' ~ űs > 'ős' tamgát felbontottam három alkotójára:

„Olvasata jobbról bal felé: — *nagy* (No. 13.), *széles* (No. 14.), *ég* (No. 10.)”

— A „nagy széles ég” ismerősnek tűnt:

„A nagy šan-jü, kit az Ég emelt a trónra” — így címezteti magát Mao-tun ázsiai hun fejedelem abban a levélben, melyben a kínai császárnak bejelentette birodalma megalapítását. Fia és trónutódja még fennhéjázóbb szavakkal beszélt magáról: „A hiung-nu nép nagy šan-jü-je, akinek az Ég és a Föld adott életet, és akit a Nap és a Hold helyezett méltóságába.” A šan-jü az egész mindenség akaratából, legteljesebb támogatásával uralkodik a Földön. Alattvalói előtt, mint az Ég fia, mint az Ég hasonmása jelenik meg. Egy kínai feljegyzés szerint az ázsiai hunok fejedelmüket az „Ég fiának” hívták s fejedelmi címének, a šan-jü szónak is tulajdonképpen az a jelentése, hogy „**nagy**” és „**széles**”, mivel az **ég**, melyet jelképez, **ilyen**. Az istenkegyelmiség tana a következő századokban sem vesztett erejéből. „Én az istenhez hasonlatos égi szülött türk Bilge kagán...” — olvassuk az egyik orkhoni türk feliraton.”⁽⁹²⁾

Az **'ég'** nyelvünkön ma is: **nagy** és **széles**! Ma is ez a két jelzője! A török nyelvekben az **égnek** (kök/gök/stb.) **ez a két jelzője nem létezik!** „A jelösszetétel a šan-jü tamgája.”⁽⁹³⁾ Ezért meg kell vizsgálnunk, hogy a „**nagy**” és „**széles**”, mivel **„az ég, melyet jelképez, ilyen”** — a *šan-jü* parafrázisa — **nyelvünkön hogy lehet šan-jü?**

Előzőleg láttuk a 'nagy' és 'széles' ideogrammak betűvé alakítását, és azt, hogy csak nyelvünkön kaphatták **n** és **š/s** (s/sz) hangértéküket az ótörök ábécékben. Ó-türk nyelv(ek)en nem.

A tamga rajzán látjuk, hogy a 'nagy' és 'széles' ideogramma valóban olyan, mint az 'ég': vonalvégeik egy pontban találkoznak az 'ég' ideogramma vonalvégeivel. Rajzában is láthatóan, a šan-jü személyének definíciója. Emiatt (és hagyománya miatt) kerültek (kerülhettek) nyelvünkön képzett akrofonias hangértékű betűként alkotói az ó-türk ábécékbe. Ezért — logikusan — a 'šan-jü' szót is nyelvünkön kell (és lehetséges csak) értelmezni.

Időrendben a šan-jü régebbi szó, mint a „nagy” és „széles” ideogramma betűként megjelent az ótörök ábécékben. A tamga felbontott „nagy” „széles” „ég” olvasata majdnem egyezik a kínai

körülírással. Csak egy nyelvtani elem hiányzik, amit a korabeli piktográfia nem tudott jelölni, de a kínai körülírásban benne van: „a šan-jü szónak is tulajdonképpen az a jelentése, hogy „nagy” és „széles”, mivel az Ég, melyet jelképez, ilyen.” — Milyen...? —

Erre a kérdőszóra kell a 'šan-jü' titulushoz (megnevezésnek) választ adni oly módon, hogy benne legyen megszólításának „nagy” és „széles” jelzője.” (Amely két ó-türk betűnek csak nyelvünkön lehetett **n** és **š/s** (s/sz) hangértéket adni! Ó-türk nyelven/nyelveken nem!) Rekonstruáljuk. „az „Ég fiának” hívták s fejedelmi címének, a šan-jü szónak is tulajdonképpen az a jelentése, hogy „**nagy**” és „**széles**”, mivel az **ég**, melyet jelképez, **ilyen**.” — Milyen?

A kérdőszóra (csak) a „**nagy széles egü**” lehet a válasz, ami pontosan határozza meg az „Ég fia”, az „Ég hasonmása” titulushoz. Aki nem azonos az Éggel, de hasonmásként éppúgy „**nagy**” és „**széles**”, mint az **Ég**. — Szinte „rámutatva” az Ordosban megtalált félgömb alakú teknőspáncél fejdíszére, az **Ég** jelképére.

A következő lépésben rekonstruálni kell a három szó lehetséges korabeli kiejtését. Ehhez a következő adataink vannak: **nogyu** (nagy) (vö. „1055: ac poftea *nogu* azah fehe rea”); — *šelz (szél) > **šeleš** (széles) (l. No. 14. jelicünkben az ótörök | š⁰ (s) betű hangértékének levezetését); — valamint: *šäje > **äge** > **ege** (>eg > ég) szavunkat No. 10. jelicünkben. Ez utóbbi szóhoz csatlakozik a szóvégi **ü** (egü), ami a korabeli **äge** (ege?) szóvégi **e** magánhangzója után csak **jü** lehetett. (Vö.: erö → erejü)

A felbontott tamga olvasata jobbról balra: **nogyu šeleš egejü**. Eltérés a šan ~ šen — a ~ e magánhangzónál jelentkezik. Ha a régi kínai írásra (és latinbetűs átírásra) gondolunk, akkor jelentéktelen. A **šen-jü** a helyes szóalak.

A „nogyu šeles” szavak akrofoniája (szókezdő hangja) és a -jü végződés, de a „tulajdonképpeni jelentése” is előreveti lehetőségét, hogy összevonásról, rövidítésről van szó. Olyan ősi rövidítésről, amely katonai rendfokozatainknál ma is ismeretes: hadnagy = hgy.; főhadnagy = fhgy.; őrnagy = ögy.; stb.

Ha a rövidítendő két szó összetételéből áll, az első szó akrofoniája és a második szó véghangzója (zárhangja) adja a szó rövidítését: had-nagy = hgy. Amennyiben a fogalom több szó összetételéből áll, úgy a közbenső szó (szavak) akrofoniája és az utolsó szó véghangzója (zárhangja) is megjelenik a rövidítésben: fő-had-nagy = fhgy.

A šen-jü rövidítés szórendjéből látjuk: a tamga középső 'széles' ideogramma adja a titulushoz első szavát, ami jelzője az *Égnek* és a *Földnek*. Jobboldalon a 'nagy', baloldalon az 'Ég' ideogramma van. („Nagy Ég!”) szólásunk (megszólításunk) régmúltunk történelmi mélységeiben rejti gyökereit!

A szórendjében is rekonstruált — „šeleš nogyu ägejü” (vagy: „šeleš nogy egejü”) rövidítése (összevonása): — **šen-jü**. (Bővebben könyvem (2008) No. 15. jelicünkben.)

Amennyiben az **us** jelölése a Nikolsburgi Ábécében **ős** szavunk (korábbi?) írásmódjával egyeztethető, akkor bizony **ősként** tisztelték a hun uralkodót, ami nem „a fantázia körébe sorolható”. **Hiába is replikázott ellene** Máté Zsolt, vagy **bárki más**. Mert megismétlem:

Az ó-türk írás 'g', 'n', és 'š/s' (s/sz) betűinek hangértékeit csak 'nagy', 'széles' szavunk szókezdő hangjával (akrofoniájával), és **eg** (ég) szavunk véghangzójával lehetett képezni, miként a **šen-jü** rövidítést. Ó-türk nyelve(ke)n: Nem!

5.0 Ős szavunk írásmódjai.

Minden élő nyelv hangállománya folyamatos változásban van. Ez a magyar nyelvemlékekben és szavaink korabeli kiejtésének helyreállításával jól követhető. Nyelvészeti elemző munkákban mára már jól feldolgozott. **A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában** a szavak korabeli írásmódját meg lehet tekinteni. Már amiről maradtak emlékeink.

Különösen nagy élmény, a több mint nyolc évszázaddal korábbi „**Halotti beszéd és könyörgés**” szakszerű olvasatának meghallgatása. Hamar nyilvánvalóvá lesz, hogy az 'ö' hang helyett **ü**, **i** és **e** hangot hallunk, mert nyelvünkben még nem létezett 'ö' hang. Írástörténettel foglalkozóknak az általános és alapos írástörténet ismereteken felül, kötelező olvasmányoknak tartom, az általános nyelvészeti, nyelvtörténeti, de különösen a magyar nyelv hangtörténetével foglalkozó dolgozatok, tanulmányok megismerését.

Latinbetűs írásunk kezdeti korszakában — a rokon hangok módszerét alkalmazták a

kancelláriai helyesírás I. korszakában. A minket most előzetesen érdeklő **u ~ v ~ ü** hangot **v ~ u ~ w** betűkkel jelölték.

A kancelláriai helyesírás II. korszaka tatárjárásig nyúlik (1241-42) Erre az előző hangok írására nincs feltüntetve adat, tehát nincs változás e hangok írásában.

A kancelláriai helyesírás III. korszaka az 1340-es–50-es évekig tart. Ekkor már megjelenik az **ö ~ ő** hang is nyelvünkben, amelynek jelölései: **ew, ö, eü, ou, eo, o**.

A kancelláriai helyesírás IV. korszaka: 1400–1526 közé adatolt. Ekkor már a huszita helyesírás hatására az **'ö'** hang jelölésére az **o** („farkas o”) betűt is használják. A huszita írás lényege az volt, hogy minden hang jelölésére már csak egy betűt használtak. (L.: Vakherda Nóra: *A magyar huszita helyesírás hangjelölési-rendszerének története és hatása*) Az **ü > ö** hangváltozás a 13. század elejétől a 15. szd. elejéig is tarthatott. (Kis magyar nyelvtörténet 35)

Tekintsük át **'ős'** szavunk korabeli írásmódjait. Zárójelben a szó olvasatának rekonstruált hangalakja és a mai kiejtése:

1002 k./1296 k.: ? *Ausi* (Aüsi ? = Ösi); **1138/1329:** ? *Efu* szn. (Esü = ösü); *vfu* (üsü? ~ üsü = ösü) szn.; *Ifedi* (Isedi) sz. szn.; **1150 k./13—14. sz.:** *Esculeu* (Eskülő) hn.; **1195 k.:** „*ifemucut adamut*” (isemüküt = ösünket, adamut = ádamot); **1198:** *vf* (üs = ös); **1211:** *Vus* (Üs = Ös) szn.; **1395 k.:** *ež* (es = ös), *dedeuz* (dédüs = dédös); **1416 u./1450 k.:** *qfi* (ösi); **1527:** *ewfeyöknek* (ösejöknek (?)) = öseiknek); **1566:** *esseid* (esseid = öseid); **1649:** *üstöl* (üstöl = östöl); 1784: *ös*. (TESz 3. 39-40) Jól látható, hogy az **'ö'** hang olyan hosszabb idejű hangváltozás folyamatának eredménye volt nyelvünkben, amely a magyar nyelvterületen nem mindenhol egy időben változott **ö ~ ő**-re.

5.1 A nikolsburgi 'temperius' és az 'us'

A Nikolsburgi Ábécé: **Másolat.** „Philip de Penczicz másolta; bizonyosan 1483 és 1540 között, de még jobban beszűkíthetve (Penczicz vélelmezett korával, illetve Szerencsés, Piso és Bornemissza életrajzi adatait figyelembe véve) valószínűsíthető, hogy pontosabban 1490–1526-ra tehetjük az megtalálási helye után nikolsburgi-nak nevezett – valójában minden bizonnyal Budán vagy Visegrádon, a királyi udvarban lejegyzett székely ábécé keletkezését.”

„Bár itt nagyobb a bizonytalanság, felmutattuk Penczicz forrásait is: az erdélyi származású Piso Jakabot és a szefárd származású Szerencsés Imrét. Mindkettőt Jagelló királyaink udvarából, Bornemissza (akiről könyvébe vetett széljegyzetében is megemlékezik) és Filipec (akinek kíséretében a francia követjárása alatt fél évet töltött) köréből ismerhette.” (Szelp 426)

A másolásnál az ÁBC összeállítás, a betűk hangértékeinek korszakolható rögzítése jóval korábbinak határozható meg. Hogyan?

— Könyvem (2008) XIII. NIKOLSBURGI ÁBÉCÉ KELTEZÉSE fejezetcím alatt leírtam — de most ismét röviden összefoglalom, — mert a kutatás adatainak egyeztetése során már igen hamar kitudt, hogy az ÁBC egyházi rangú összeállítója, **még ismerte a székely írás betűinek piktogram előzményű jelentéseit.** Amit később több Árpád-kori templom kínai piktogram felirataiban is igazolva megtaláltam.

Az egyházi (káptalanok, prépostságok) mellett működő hiteles helyeken kiállított oklevelekben a magyar szavakat (többnyire) a kancelláriai helyesírás szerint írták le. Amely hiteles helyek a tatárjárás után **„a központi hatalomnak mintegy helyi hatáságai lettek.”** (Vakherda: 19)

Ily módon a hun eredetű teknős jelcsalád ideogrammaiból és a kínai piktogramokból nyelvünkön képzett betűk hangértékeinek írásmódját is. És, — mivel a jelentések szavainak (többnyire) **szókezdő**, vagy egy szótagú, magánhangzókhoz kapcsolódó **mássalhangzók adták a betűk hangértékeit**, — a **hangértékek írásmódja, a hangértékadó szavak korabeli szókezdő hangjának korszakolható írásmódjával összevetve**, — **azonosítható!** Azaz: **a két adat egyezése, azonos időhatárok között, cáfolhatatlanul határozza meg a Nikolsburgi Ábécé összeállításának, alkotásának lehetséges időszakát. Ami nem azonos a Philip de Penczicz ÁBC másolásának idejével!**

Annál lényegesen korábbi még akkor is, ha a legkésőbbi egyezéseket kell adatként figyelembe venni. Ennek bemutatására kimásolok a már könyvemben (2008) és több tanulmányomban is olvasható néhány adatot a Nikolsburgi Ábécé hangértékjelölésével:

No 1. ʃ tűz 1298: ? *Thüzen* Hangérték **jelölése** a Nikolsburgi Ábécében: **eth**

No. 2. ʎ dél 1237—40: *Dele* szn. 1405 k.: *del* Hangérték **jelölése:** **ed**

No. 3. ʃ jó (folyó~víz) 1150k./13—14. szd: *Souyou* 1213/1550 *Beruchyo*, stb. Jelölése: **ey**

- No. 5.** **Đ nyugat** (1789) Nincs korabeli írásos adata! De: **nyugalmatlan: 1372 u./1448 k.:** *n̄ywgolmatlan; nyugodalom: 1372 u./1448 k.: n̄ywgodalmara.* Hangérték jelölése: **en̄y** (!)
- No. 6.** **∧ vas** (nyílhegy) **1300 k.:** *uof*; **1372-u./1448 k.:** *vaffasok* Hangérték jelölése: **f**
- No. 8.** **↑ celőke** Nincs korabeli írásos adata! Hangérték jelölése: **ecz** (Mert **cz**-vel jelöltük a **c** hangot: 1241-42-ig és 1400 – 1526 között.) (!)
- No. 9.** **⊗ föld** (benne a **X** 'közép' **1130-40/12-13.sz.d.:** *Felduuar* (Feldvár) hn. **1495:** *fōdrōl* (fődről) Hangérték jelölése: **f** (S itt felhívom a figyelmet az **ö**-hang: **o** jelölésére.)
- No. 10.** **∧ ég** **1350:** *eget*; **1493 k.:** *Eeg*; **1541:** *Eghi* Hangérték jelölése: **egh** (!)
- No. 12.** **⊗ üd-hely** (üd-v-hely) **üdvösség 1372 u./1448 k.:** *̄yduewfegnek* (idvüségnek); *ewduewffegenek* (üdvösségének). Hangérték jelölése: **ew** (ü) (!)
- No. 13.** **⊙ nagy** **1055:** *nogul* **067 k./1267:** *Nagkereku* **1312/1372:** *Nagthow* Hangérték jelölése: **en**
- No. 14.** **| széles(ség)** **1181:** *Zeles*; **1222:** *Scelus*; **1314:** *Zylus* Hangérték jelölése: **s** (Általában latinosan, **s** betűvel **is** jelöltük az **sz** hangot **1340 – 50-ig.** Utána: **1526-ig** ismét **z**-vel.) (!)
- No. 15.** **⊖ ſen-jü tamgája**, amely felett az áthúzott 'tpr9' (tprus), és alatta az '9' (us) felirat látható oly módon, hogy mindkét feliratban az 'us': **Œ**-betűvel van jelölve. Ezért úgy gondolom: Máté helyesen ismerte fel, hogy a **tprus** a 'temperius' rövidítése, de a jelentése **nem 'korábban'**, (a tempus szó adverbiumgradus comparativusa), — hanem a Finály Henrik által megadott: **tempus** szó igehatározó: „tempore v. hat. esete *avult formáiban* tempori és temperi (kf. temperius) *idején, a maga idején, alkalmas időben*” A középfok 'tpr9' (tprus): „idején, **a maga idején, alkalmasabb időben**”. Mert a latin „**korábban**” az „*ante*” szóval kapcsolatos: „*ante előbb, azelőtt*” (Vézner Károly 37) Továbbá: „*korábban, ezelőtt, ennek előtte (jelen percztől számítva, vesd ö. antea) quum a. tum hodie.*” (Finály Henrik)
- Azt hiszem, ezzel a helyére tetem az **⊗ utána megy ~ utóirat** jelentésű piktogram fölé írt 'tpr9' (tprus) rövidítésű (középfokú) **temperius** „*a maga idején, alkalmasabb időben*” jelentését.

— Zárójelek közé tett felkiáltó jellel jelöltem a teknős jelcsaládban az egyező időszakkal adatként kezelhető legkésőbbi időpontokat: **No. 5. 1372 u./1448 k.;** **No. 8. 1400 – 1526 között;** **No. 12. 1372 u./1448 k.**

A Nikolsburgi Ábécének a **kínai piktogramokból származtatott betűinél is az 1372 u./1448 közötti időszak a meghatározó**, amikor az ábécét alkotója összeállította.

5.2 A nikolsburgi ⊖ jel rajza felett két azonos írásjelet tartalmazó jelölés van: Az áthúzott *tpr9* szóvégi **Œ us** jele, és az utólag alá írt **Œ us** jel — amit Németh Gyula szintén „**us**”-ként oldott fel a Nikolsburgi Ábécében. Csakhogy: — a két „**us**” olvasata, **nem lehet egy és azonos!** És erre Németh Gyula, és az óta más kutatók sem tudtak (tudnak) elfogadható bizonyítással szolgálni. Vagy **fel sem ismerték a problémát!** Mert a Máté által megállapított, *tprus*-ként rövidített latin *temperius*-t — 'temperiusz'-nak olvassuk és ejtjük: Rémus (Rémusz), Vēnus (Vénusz) S így felmerül a kérdés:

— Hogyan ejtjük az áthúzott *tpr9* alá írt (9) **us**-t? Mert nyilvánvaló, hogy 'usz' nem lehet! Teljesen értelmetlen. A nagyszentmiklósi és a sarvasi írás emlékek **⊖** betűváltozataként (eddig) általánosan elfogadott hangértéke: **š** (s). Ez pedig az **us > ūs > ōs** szavunk **š** (s) véghangzója, mielőtt nyelvünkben az **ūs > ōs, ū > ō** szókezdő hangváltozás végbement volna. „Ős” szavunk írásmódja **1138-tól 1395-ig 'us ~ vs'** jelöléssel 'ūs' kiejtésű volt latinbetűs írásunk adatai szerint. Utána már főleg **o**-val („szárnyas o-val”) jelölték a nyelvünkben megjelenő 'ō ~ ō' fonémát, amely többnyire **ü > ō** hangváltozással jött létre. De másként is. (Kis magyar nyelvtörténet 35.) Pl.: **ön 1372 u.1448 k.:** *ewn* (ün); **1416 u./1466:** *onnebè* (önébe).

Ezért a két azonos: **Œ** jellel írt, de különböző hangokat jelölő **us** miatt több kérdés is felmerül:

— A **⊖** jel 'us' értelmezését miért így: **Œ** jelölték? Miért nem **uf ~ ūs** -nek lett írva?

— Az ábécé felsorolt betűi után, s az ÁMEN előtt van az $\emptyset$ ϱ „us” jel. De nem azért, mert (Máté szerint) az $\mathfrak{A}$ *est* ligatúra után van, hanem azért, mert **nem tartozott már az ÁBÉCÉ betűi közé!** Egyetlen székely feliratban betűként való felhasználása — eddig nem került elő, és szerintem nem is fog előkerülni.

S annak, hogy az ábécé összeállítója az ÁBÉCÉ betűi után mégis feltüntette! $\emptyset$, — **nyomatékos oka kellett, hogy legyen!** Mégpedig (szerintem): — A **hun-székely azonosság ily módon is bizonyítása, hogy a hun uralkodót tamgájával — ösüknék tekintették!**

Tamgáját megtaláltam az Altajban, a VIII.-X. századba datált Бичикту-Бом IV. felirat mellett (Türik Bitig), és megtaláltam több példányban Sarkeli kőrajzként is. (Tryjarski 1985, 15. (A. M. Ščerbak után.) (L. még: „A székely írás három ábécéjének történeti összevetése” c. tanulmányom táblázatában.)

— Mert **betűként egyetlen székely írásemlékünkben sem volt használatos!** (L. még könyvem (2008) No. 15. jelicikében is, a 84-86. oldalon.)

A kancelláriai helyesírás III. korszakában az 1350-es évekig a v~ü~ű hangot v, w, u, vv betűkkel jelölték. A IV. korszakban, 1400 – 1526 között a v~u~ü hangot w-vel. (Vakherda Nóra)

— **Szelp Szabolcs** körültekintően, a kézírás pontos elemzésével megállapította, hogy az ÁBÉCÉ másolója Philip de Pencicz volt. **De nem Ő volt az ÁBÉCÉ összeállítója!** Miért? —

Az ÁBÉCÉ összeállítója ismerte még a betűk piktogram/ideogramma előzményeit, **mert jelentésük szavának szókezdő hangjelölésével írta a betűk grafémái fölé akrofonias hangértéküket!**

A szókezdő hangjelölések — egy évszázaddal korábbi hangjelölő írásmódot igazolnak a Szelp Szabolcs szerinti — Piso és Bornemissza életrajzi adataival 1490–1526 közé datált, „Budán vagy Visegrádon, a királyi udvarban lejegyzett – székely ábécé” keletkezésénél.

— **Hangjelölésük adatai szerint 1372 és 1448 közé tehető az ÁBÉCÉ összeállításának időszaka,** amikor piktogram/ideogramma előzményű jelentésük szavaiból képzett szókezdő (akrofonias) hangértékek hangjelölő írásmódjai egyeznek jelentésük szókezdő hangjelölésével. (L.: részletesen Szekeres 2008, 149-152)

Philip de Pencicz **nem avatkozott, — nem avatkozhatott (lényegesen) bele a betűk hangértékjelölésébe!** Ő csak másolt, **miközben értelmezni, megérteni is próbálhatta,** amit másolt. Erre utal az is, hogy a lap aljára másolta a héber ábécét is.

Ha 1483 és 1540 között, a Szelp Szabolcs által említett Pencicz ismerősei közvetlenül, a saját ismereteiket adták volna át írásban vagy szóban Pencicznek, akkor a betűk hangértékeit (többnyire) nem az 1372 – 1448 között alkalmazott hangjelölésekkel, hanem az 1483 és 1540 között használatos hangjelölésekkel látnánk már a Nikolsburgi Ábécében!

— Egy egyszerűnek tűnő másoláskor, miért tévedhetett Pencicz, hogy a $\emptyset$ jel fölé **először az alatta, különálló sorban és középen (!) lévő, magányos $\mathfrak{A}$ jel *tpr9* (tprus) feliratát írta?**

Nem tudta értelmezni az ábécé felsorolt betűi és ligatúrái után az utolsó $\emptyset$ jel ϱ jelölését? Megzavarta az utána már elkülönített ÁMEN (**így legyen**) felirat?

— Összekeverte, mert nem ismerte fel a *tpr9* jelentését, miként a $\emptyset$ jel ϱ (us) értelmezését sem? Ezért először a *tpr9* -t írta a $\emptyset$ jel fölé? Amit később áthúzott, mert rájöhetett, hogy a legalsó $\mathfrak{A}$ teljesen külön álló sorban a magános jel feliratának *tpr* része a latin **tempore**, vagy **temperi** — ‘*a maga idején, alkalmas időben*’ rövidítése? — a ϱ betű nélkül is? **S ez már az ÁMEN (Így legyen!) felirat után csak utóiratként értelmezhető?** Csak a legalsó, külön álló sor közepén lévő $\mathfrak{A}$ jel felirata lehet? A két azonos, felismeretlen ϱ betű tévesztette meg?

— Ez — másolóként, — aki csak egy papírlapon kapta meg a székely írás ábécéjét, és a rejtélyes, nem értelmezhető is megpróbálta a saját gondolatai szerint értelmezni, — feltehető. De Penciczet már nem kérdezhetjük meg.

5.3 A teknős piktogram „testrészeiként” alkotott ideogrammák

Van a teknős piktogramból három olyan sajátos rajzrészként kiemelt ideogramma és belőlük képzett betű, amelyek jelentésükkel csak a székely írásban vannak jelen. S csak rá kell nézni a teknős piktogramból kivont (kiemelt) rajzrészekre, és már mondjuk a nevüket is.

No. 16. Az $\mathfrak{D}$ ‘oldal’ ideogramma. A jobboldali teknőiv a baloldali teknőiv szimbólikus, alsó és felső végenek vonásnyi jelölésével. Rajza egyfelől a teknős piktogram által jelölt ‘föld’, a „világ”oldalát (végét) jelenti, ahová egyik népmesénk hőse kiült és a lábát lógatta. „ew... karyay es oldaly e3 vilagnak vegere lattatik vala teryedny” (*ő... karjai és oldalai e*

világnak végére látszódtak terjedni) (JókK. 8). **Oldal** szavunk jelentése: „1508: ? 'térsgnek szélső része; seitlicher Teil eines Raumes | valahonnan jobbra vagy balra eső irány; Seitenrichtung' (DöbrK. 103)” (TESz) Másfelől, rajza a teknős (piktogram) oldalát is láttatja, mert '*oldal*' szavunk (egy másik) direkt jelentése: „2. 1372 u./1448 k.: 'emberi, állati törzsnek a szimmetriatengelytől jobbra, vagy balra eső része; Seite als Körperteil' ” (TESz) A jel rajza egyértelműen a „szimmetriatengelytől” jobbra és balra eső részt is ábrázolja. A másik oldalt jelölő alsó és felső vonás azért szükséges, hogy rajza ne legyen egyező a *Ń* 'nagy' ideogramma rajzával. Mongólia területén már hun-kori sziklarajzként ⁽⁹⁶⁾ előfordult: *Ń* „'Oldal' szavunk (97) eredete bizonytalan. Talán származékszó; feltehető *olda-* alapszava ősi örökség lehet az ugor korból.” (TESz)

No. 17. A *Ń* 'mely' (mellső, elülső) ideogramma. A Nikolsburgi Ábécében az *ely* hangérték jelölésű betű rajza: a teknő körvonala a **jobb első láb felé tartó** ferde mellékvonallal:

Sarkelből egy kerámia töredéken is előkerült rajza (Bakay: Artamonov 1958, 75, 54. kép) a nikolsburgival majdnem azonos rajzát mutatja:

Az *ly* nyelvünk hangtörténetének egyik ősi hangzója. A jobb első láb felé menő mellékvonal a rajzban tájoló szerepet tölt be, ezért az „első láb”, a „teknős eleje” felé próbáltam tájékozódni a rajz jól látható tartalma alapján. Így jutottam el az '*elől levő, mellső, mell*' fogalmáig. Bővebben a jegyzetekben. ⁽⁹⁸⁾

Azért tettem a 'mell' szót vizsgálatunk tárgyává, mert egyik jelentése: '*elülső rész*', és *ly* hangjának írásmódja legközelebb áll a nikolsburgi jel hangérték jelöléshez: „1342: „Benedictus dictus *Melies*” sz. szn.” „1368: *Melles* sz. szn.” „1372 u./1448 k.: „3ok kewnezefekuel monda... es *melyenek* veresfuel”. (TESz)

No. 18. A *Ń* kobak ideogramma. Már Németh Gyula észrevette, hogy a Nikolsburgi Ábécében és más székely rovásírás emlékekben a *Ń*k betű rajza kisebb a többi jelnél: „A betűk általában mind egyenlő nagyságúak. Kivétel az r-nek három kis alakja (MARSIGLInál és TELEGDInél) és a k jele, mely egyes emlékekben feltűnően kicsi.” A *Ń*k betű valóban „feltűnően” kicsi, mert magán viseli származtatásának jellegét, a **nőnemű teknős piktogram kis fejét**. Bizonyítékként, hogy a származtatás hagyománya (emlékezete) szívósan élt még a későbbi korokban is. Ebből az is nyilvánvaló, hogy a teknős rombusz alakú *Ń* fejről, *kobakjáról* kapta akrofoniás k hangértékét. A kobak ⁽⁹⁹⁾ személynévként későn adatolt: „1340: ? Andreas dictus Kobak” (TESz) Nyelvészeink szerint: „Török, közelebről valószínűleg kunbesenyő eredetű; CC., Kāšγ. qabaq; kipcs. qabaq; oszm. kabak; tat., bask., nog., kirg., qabaq: 'tök'. Főleg a törökség kipcsak ágában van elterjedve.” Továbbá: „Alapjelentése a magyarban is 'tök' lehetett, további jelentései külső hasonlóságokon alapuló névátvitel eredményei.” (TESz) A nikolsburgi jel (betű) származtatása és k hangértéke miatt a hangértékadó 'kobak' szónak már igen régen '*fej*' jelentése is lehetett nyelvünkben, amit a TESz csak igen későn, 1805-ből adatolt. A 'kobak' rajzából képzett betű hangértéke: akrofoniás **k**. Az ótörök jelrendszerekből '*fej*' jelentéssel hiányzik. Csak az **oŃ** (dél) egyik jelének **Ń** (nazális) hangértékű jele. Mert a teknős feje a piktogram déli részén van.

6.0 A teknős jelcsalád rendszerének összefoglalása

A teknős jelcsalád betűit ideogramma előzményeik jelentése szerint három részre csoportosíthatjuk:

- 1./ A Hung fan filozófia elméletével kapcsolatos ideogrammak No. 1-től No. 9.-ig.
- 2./ Az Éggel kapcsolatos ideogrammakra No. 10.-től No. 15.-ig.

3./ A teknős piktogram testrészeiként alkotott ideogrammákra No. 16.-tól No. 18.-ig.

A Nikolsburgi ábécé betűinek több mint harmada a teknős ku-wen (ó-képirás) piktogramjából származik. De képeztek belőlük az ó-türk betűket is.

Jelentőségét mégsem csak ez, hanem a betűk ideogramma előzményeiben feltárt jelentéstörténeti, — összevethető székely és ó-türk — betűtörténeti adatok adják.

Ezen belül is kiemelkedő fontosságúak a Hung fan, az „öt elem” elméletét tájolva jelölő ideogrammból képzett betűk. Az ótörök ábécékben — hangértékével bizonyítottan — a ’tűz’ ideogramma **oŋ ’dél’** jelentésű nazálissal van jelen. Az ótörök ’föld’ jeléből hiányzik a ’közép’, a két fővonal metszéspontjának jelölése. A ’nyugat’ ideogrammból képzett székely betű az orhoni ábécében ’y’ (j) hangértékével, és a székely betűvel egyező, kínai ’hold’ piktogram rajzával csak a ’hold’ (ay) ó-türk nyelven képzett jelentését igazolja vissza.

A betűk történeti összehasonlító vizsgálatából megállapíthatjuk, hogy — a forrásokban feltárt ideogramma előzményeknek **a székely betűk rajzai és hangértékei közvetlenül megfelelnek**, ami nem mondható el a rokonított néhány ó-türk betűről: No. 2; No. 5.; részben No. 8.; No. 10.

Az **Ég melléknévi kapcsolatai közül** „perdöntően fontos” **nyelvföldrajzi és történelmi adat**, hogy az Ég milyenségét kifejező szavaink, csak a nyelvünkön megnevezett ’nagy’ (No. 13.) és ’széles’ (No. 14) ideogrammak szókezdő hangjával kaptak, kaphattak betűként hangértéket az ó-türk írásban is. Amelyek a **šen-ju, a hun uralkodó** tamgájának alkotói.

Ótörök nyelv(ek)en nem, **mert jelentéseik ó-türk szavaiból hangértékeik nem képezhetők!** S ez igaz az orhoni No. 4. ’e’, jenyiszjei No. 11. ’e’, és a No. 10. ’g’ betű hangértékére is.

A teknős piktogram testrészeiként alkotott három ideogramma közül egy sincs jelen betűként az ó-türk írásokban! De a kazárnak tekintett írásokban sem. Ezért perdöntő adat, hogy Sarkelnél kerámiatöredéken a későbbi székely **Ŏ ’ly’** betű ideogramma előzménye, és több példányban a hun uralkodó **Ŏ** tamgája is előkerült! S mivel mindkettő a teknős piktogramból származik, sürgős felülvizsgálatra szorul Árpád népének a kazárokhhoz való viszonya és a története is!

A székely és az ó-türk betűk képzésének, rokonsága betűtörténeti összevetésében is bizonyítottan látjuk (láthatjuk), hogy a régészeti leleteken is előkerült, és még az Árpád-korban, a templomi piktogram feliratokban is továbbélő piktogramok/ideogrammak — jeltörténeti előzményeikben is elsődlegesek. A betűképzések időszakától, datálásától függetlenül, mert az ó-türk ábécék betűit a mai Mongólia területén képezték. A székely betűket pedig a Kárpát-medencében az avar-kortól kezdődően, amit a mai Ordos és Mongólia területéről az idáig vezető útjukon **a hunok, avarok és Árpád népe régészeti leletein feltárt piktogramok/ideogrammak** adatai is rendre igazolnak. (L.: „*A székely írás három ábécéjének történeti összehasonlító összevetése*” c. tanulmányom táblázatában.

S végül a teknős jelcsaládról írt összefoglalásom befejezésként meg kell még említenem, hogy **a teknős jelcsaládból származtatott ideogrammak — betűként** (az **↑** ’észak’ ideogrammból képzett betű kivételével) **mind jelen vannak a Nikolsburgi Ábécében**. Ami az ó-türk ábécékben lévőkről nem mondható el. S ennek adatolt jelentősége — nem csak írástörténeti szempontból, — **a magyar történettudomány, régmúltunk számára**, még alig felfogható.

Jegyzetek

- (33) Danzel Th. W.: „Die Anfänge der Schrift” XXXV. tábla
- (34) „**teknő** 1230-65: „In territorio de Tekeneu” hn. (Oklsz.); 1339: Thekenie hn. (Csánki 3: 114); 1405 k.: tekenes sz. (SchlSzej. 1698.) 1495 e.: „v feien vinne három tekeno teftat” (GuaryK 32); 1510 *tekneven* gr.(MargL. 52); 1519 k.: *tekónónek gr.*(DebrK. 221); 1527: *thecknwth gr.* Oklsz.); 1556:*teknivel* gr. (TörTár. 1881. 282);” stb. **J**: 1. 1230-65: ? ’teknő alakú völgy; Talmulde’ 2. 1395 k.: ’némely hüllőfajta páncélja; Schild mancher Reptilen | pajzs; Schild’ (BesztSzej. 1110.); 3. 1495 e.: ’rends. Fából kivájt, tál alakú, dagasztásra, mosásra stb. használt házi eszköz; Trog, Mulde’ ” stb. „Ótörök eredetű; vö.: Kāšy., IM csag. tākā; CC. tegana [j: tegānā]; oszm. tekne; kaz. tegene; üzb. tegānā; csuv. taGana; ’teknő, fából kivájt tál’. A cser. tayna ’teknő’ a csuvasból, a szb. hv. tekne; újgör. τεχνές; rom. Ticnea: ’teknő’ az oszmán-törökből való. — A magyarba került török alak tākānā lehetett, amelynek végződése a szóvégi e ~ ö váltakozás (vö. penge, szüle, stb.) analógiájára alakult tovább. A két szótagú formák a magyarban is másodlagosak. 1., 2., és 5-8 jelentése külső hasonlóságon alapuló névátvitel eredménye. A teknőc a teknős alapján keletkezett; tudatos természettudományi műszóalkotás eredménye. — A rom. N. *tichineu* ’teknő’ a magyarból való.”(TESZ)
- (35) „**béka** 1295: „Terram nostram *bekafolo circumiacentem*” hn. (Oklsz.); 1308: ? *Bykato* hn. (Csánki 2: 241) 1315/1339: *Begas* tow sz. hn. (Györffy 1: 767); **1395** k.: „rana: *beka*” (BesztSzej. 1108.); — *bika* (MTsz.) *békán* gr., *bikán* gr. (ÚMTsz.). **J**: 1. 1295: ’brekegő hangot adó kisebb kétéltű állat; Frosch’ # (1. fent); 2. 1577: ’daganat; Geschwulst’ (OrvK. 122);” Továbbá: „Valószínűleg ótörök eredetű; vö.: Kāšy. *baqa* ’béka’, *baqačuq* ’kis béka; karizom; oszm. *bağa; tat. *baka; kirg. *baka; jak. *baya*: ’béka’; hasonló szók más török nyelvekben is. Megfelelői a mongol nyelvekben is; vö.: mong. *baqa* (NyK. 49: 196) burj.: *baḡa*: ’ua.’. A törökben feltehetőleg hangutánzó eredetű, a béka brekegését adja vissza. — A magyarba került török alak *baka lehetett, melyből toldalékos *bakát*, *bakák*, stb. alakokban elhasonulással *békát*, *békák* > *békát*, *békák* lett, s innen vonódhatott el a béka alapalak. E feltevés azonban nem teljesen meggyőző. — 2. Jelentése azon a más népeknél is ismert népi hiedelemen alapulhat, hogy a betegségek állatok útján is bekerülhetnek a szervezetbe; vö. rák, torokgyík.” (TESZ)
- (36) „**teknősbéka** **1395** k.: „cartugo, cartuga: *tekeneus beka*” (BesztSzej. 1110.); 1536: *tekenew/bekarol* gr.(Pesti: Fab. 44a). **J**: 1395 k.: ’Schildkröte’ # (1. fent). Összetett szó. A teknős előtag az állatnak a hátán és hasán lévő szilárd páncéljára, *teknő*-jére utal. A *béka* utótagot a bizonyos mértékű hasonlóság mellett a két állatfajta életmódjának egyezése (szárazföldi és vízi tartózkodás) is magyarázhatja. Mindenesetre az összetétel régi volta és sajátos magyar szemléleten alapuló keletkezése mellett nemcsak a viszonylag korai adatolhatóság, hanem a békához való nyelvileg egyedülálló hasonlítás is szól. A szlk. *korytnačka* ’teknős(béka)’ (<: *korytno* ’teknő’) magyar mintára keletkezett tükörszó.”
- (40) „Tartoise gui” „To the Chinese the tartoise has always seemed an enigmatic and highly symbolic creature /→ ao /. The saying ’It conceals the secrets of → heaven and → earth’ is still current in China.” Továbbá: „In the very earliest references to it, we find its shell compared to the vaulted heaven, and its underside to the flat disc of the earth. Both as replica of the cosmos and because of the markings on its shell, it was used in very early times in prognostication.” „The tartoise is also the hero of many legends. It helped the first→ Emperor to tame the helped Yellow River;” (Wolfram Eberhard: A dictionary of Chinese symbols 294-295)
- (41) „But the tartoise is also regarded as an immoral creature. As there are no male tartoises — so ran the belief — the females must mate with snakes. Thus, the tartoise is depicted together with a snake as the creature of the North.” (Ugyanott.)
- (42) „Das Wort „Schildkröte” wurde sogar tabuiert, man sagte stattdessen „der dunkle Krieger”. (Eberhard, Wolfram: Lexikon chinesischer Symbole, Köln, 1987, 253)
- (70) „**vas** 1138/1329: „In villa Bata: Gábríel, Kehen, Ogus, *Wosas*” sz. szn. (MonStrig. 1: 91); **1300** k.: „*uof* fcegegkel werethul (OMS.); 1395 k.: ? *uza* gr. (BesztSzej. 143.). **J**: 1. 1138/1329: ’szürke színű fém; Eisen | ebből az anyagból készült tárgy, eszköz, alkatrész; Gegenstand, Gerät aus Eisen’ #” „Ősi örökség az urali korból; vö.: vog. T. *etküš*, FK. *óátβᾶ*, P. *atβᾶ*, Szó. *átβᾶ* ’ólom’ osztj. V., Vj. *uaχ*, O. *ōχ*, DN. *uāχ* vas, fém (különböző fémnevekben);”

- Továbbá: „A vogul és a permi szók elhomályosult szóösszetételek. Az urali alapalak **baške* lehetett. Mivel a régészet tanúsága szerint a kőkorszak után a rézkorszak következett, feltételezhető, hogy az urali kor első ismert fémje az Ural vidékén természetállapotban is előforduló réz volt. Ez esetben a szó alapjelentése 'réz' is lehetett.” (TESz) „Az urali eredetű szó szelkup közvetítéssel elterjedt Belső-Ázsiában (kitaj *ho-šu* (< **χαču* vagy **χαšu*), dahur *χasō*, kirgiz **qaša* 'vas') (LIGETI: NyK. LI, 204, AOH. I, 150; AALTO: i.h.)” (A magyar szókészlet finnugor elemei 675 – 678)
- (76) Henri Maspero: Az ókori Kína, 1978, Gondolat (Ford. Csongor Barnabás) 349-351 A tájolóhoz Maspero 33. jegyzete: „Az égtájaknak való megfelelés magyarázatára nézve lásd M. Granet: *Religion des Chinois*. 118. l., ám a *Hic'e* numerikus részleteinek bevonása a megvitatásba számomra anakronizmusnak tetszik. Chavannes (*Mémoires historiques*. IV. 219. l., 5. jegyz.) véleménye szerint a *Hung fanban* található sorrend másolási hiba következménye, s a győzelmek sorrendje szerint helyreállítható a fa és föld felcserélésével. Véleményem szerint azonban a szöveg helyességét bizonyítja a *Ji Csou su* egy részlete (3. K., 10b, 28.), amelyben ugyanez a sorrend.” (Maspero 351.)
- (77) Tőkei Ferenc: *Kínai filozófia Ókor*. Első kötet Akadémiai Kiadó, Bp. 1962.
- (82) „**üdvözül** 1372 u./1448 k.: „yme enne es ezē ylyeten lelkek *yduewzeltetnek*” Továbbá: „**J**: 1. 1372 u./1448 k.: 'a vallásos tanok szerint a mennyországba kerül; in den Himmel kommen' ”
- (88) „**szél**¹ 1181: ? „Quoddam predium uocatum *Zeles*” (Széles) sz. hn. (Oklsz.); 1222: „Per magnam uiam uadit ad *Scelus* byk” sz. hn. (Oklsz.); 1314: *Zylus* sz. szn. (MNy 63:369); **1395** k.: „*fra'ta*: palaft *žel*” (BesztSzj. 602.); 1416 u./1450 k.: *mëgzžéléfeitë* sz. (BécsiK. 31); 1560 k.: *szelies* sz., *Zelessegh* sz.” „**J**: 1. 1395 k.: 'szegélydíz; Randverzierung, Borte | szegélyzsinór; Paspel' (l. fent); 2. 1405 k.: 'valaminek a határvonalhoz eső, külső része; Rand | perem; Saum, Kante' # (SchlSzj. 1034.); 3. 1416 u.: 'határ, vég; Grenze | határvidék; Grenzgebiet' (Münch.K. 59.); 4. 1512 k.: 'szélesség; Breite, Weite' # (WeszprK. 102)” Továbbá: „Ősi örökség az ugor korból; vö.: vog. AK. *sěl* 'oldala, széle valaminek'; oszjtj. V. *sil*: *t'öyal-s*. 'a kemence melletti hely', *silä* 'el- <igekötő>', O. *sil* 'széle valaminek <pl. kemencének>, valami melletti helyiség; <a hajópárkány> felső széle, szegélye; part', Ni. *sīt* 'ruhaszegély', Kaz. *sīn* 'ruhaanyag, anyag más színű szegélye'. Az ugor alapalak a **šélz* lehetett. — A magyar szó R. és N. *szély*, *széj* alakváltozata szóvégi palatalizáció eredménye, illetőleg elvonás is lehet a *szélye*, *széje* személyragos formákból. A jelentések közül az 1—3., 5. ősi örökség, a 4. a 2. 3. alapján jött létre 'valaminek a vége, határa'→'valaminek a szélei, végei közötti távolság' jelentésféjlődéssel. A 6. jelentés kialakulására vö. *láb*, *arasz* stb. — Törökből való származtatása téves.” (TESz)
- (89) „SHI (54) Unité marquée d'un trait indiquant la fin de la serie décimale: dix.
La glose, ultérieurement, valorise la forme indiquant les quatre directions de l'espace. Associée a la clôture du cycle des chiffres de un ā dix, cela explicite que, — en dehors de: (1) Dix, dizaine — l'on ait le sens de (2) Complet, entier, parfait, totalament, tout; extension et ordre universel.” (Kyril Ryjik) időrendben az a-val jelzett rajzokon adja meg a jelek legrégebbi (Jin, stb.) előfordulását.)
- (92) **Attila és hunjai**, Szerkesztette: Németh Gyula, Magyar Szemle Társaság Budapest, 1940. Az Akadémiai Kiadó reprint sorozata Bp., 1986. 114. old.
- (93) **Tamga**: Nemzetiség és tulajdonjegy. A *sen-ju* (senyő) ideogrammája azért tekinthető *tamgának* (is), mert rendelkezik a tamgákra jellemző attribútumokkal (sajátos, elválaszthatatlan tulajdonságokkal). Csak a hun uralkodóra jellemző ideográfikus jelentése van.
- (96) A. E. Novgorodova Petroglifü Mongolii, 1975, 226
- (97) „**oldal** 1347: „Ad siluam *oldolerdew* vocatam” hn. (Oklsz.); **1372** u./1448 k.: „ew... karyay es *oldaly* ež vilagnak vegere lattatik vala terjedny” (JókK. 8); 1376: *Chakodalya* gr. hn. (Oklsz.); 1590: Thakaro *odall* (Oklsz.); — *odā*, *odal* (MTsz.); *ódó*, *ódu* (UMTsz.). **J**: 1. 1347: 'társzíni alakulatnak az alsó és felső rész közötti felülete; Seite eines Terraingebildes | hegy lejtője; Bergabhang' *(l. fent); 2. 1372 u./1448 k.: 'emberi, állati törzsnek a szimmetriatengelytől jobbra, vagy balra eső része; Seite als Körperteil' *(l. fent); 3. 1395 k.: 'tárgynak, építménynek határoló lapja, szélén lévő része; Seite eines Gegenstandes, Wand eines Baues | mértani test határoló lapja, mértani síkidom határoló vonala; Grenzfläche, Grenzlinie' *(BesztSzj. 265.); 4. 1416 u./1450 k. 'valakinek a közele, valaki mellett lévő hely;

Nähe' (BécsiK. 5); 1508: ? 'társégnak szélső része; seitlicher Teil eines Raumes | valahonnan jobbra vagy balra eső irány; Seitenrichtung' (DöbrK. 103)" Továbbá: „Bizonytalan eredetű. Talán származékszó; feltehető *olda-* alapszava ősi örökség lehet az ugor korból; vö.: vog. T. *ant'el* (ÁKE. 141), É *antil* (uo.) 'borda'; osztj. V. *ohti*, Kaz. *ohti*, *ohti*, Ko. *ant3* (PD.) 'ua'. A vogul és a magyar szó végén lévő *-l* denominális névszóképző, mely talán már az ugor korban járult a szóhoz. Az 'oldal' és a 'borda' jelentések viszonyára vö.: votj. *urd* 'borda'~'oldal'; cser. *ō·rdəž* 'oldal' ~ md. E. *ir'des* 'borda' (MSFOu.) 22. sz. 92). Az ugor alapalak **oht3(-l3)* lehetett. Esetleges altaji kapcsolatai további vizsgálatot kívánnak. — Az egyeztetés csak akkor helyes, ha a magyar szó eredetibb alakja *ódal* volt, s az *l*-es forma téves regresszióval keletkezett. Az adatok azonban ezt nem bizonyítják. — Az *old* ige származékaként való magyarázata kevésbé valószínű. Más finnugor egyeztetése nem fogadható el, török származtatása szintén téves." (TESz)

- (98) „**mell** 1342: „1342: „*Benedictus dictus Melies*” sz. szn. (MNY. 63: 368), de 1. *Mellék*; 1368: *Melles* sz. szn. (OkISz); 1372 u./1448 k.: „zok kewnezefekuel monda... es *melyenek* verefiuel” (JókK. 33.); 1395 k.: *valmel* (BesztSzj. 95.);” Továbbá: „**J**: 1. 1342: 'az emberi törzs felső elülső része; Brust' # 2. 1416 u./1450 k.: 'érzésvilág, szív; Herz' (l. fent); 3. 1519 k.: 'emlő; Brust, Zitze' # 4. 1585: 'mellvért; Brustharnisch' Cal. 1066); 5. 1782: 'valaminek az elülső része; Vorderteil' (M. Hírmondó 244: NSz.).” Továbbá: „Ősi örökség a finnugor korból; vö.: vog. T. *meü-l*; osztj. V. *mōɣəl*: 'mell'; votj. Uf. *mil*, K. *mel* 'az ember vagy állat melle' (Nyr. 56: 137); cser. KH. *mel* 'mell' (FUF. 15: 35); md. E. *mel'ke*: *tuvoń m.* 'a sertés hasi oldala' (*tuvo* 'sertés')” Továbbá: „A finnugor alapalak **mälke* vagy **mälɣe* lehetett. A szócsalád jukagir kapcsolatai további vizsgálatot igényelnek. — A magyar szó *ll* -je *ly* > *ll* hasonulással, a R. és N. *ly* -es változatok *ly* -e palatalizációval keletkezett.” (TESz)

- (99) „**kobak** 1340: ? „*Andreas dictus Kobak*” szn. (MNY. 10: 83); 1723: „Szoros szájú *kobak*” (Csúzi: Tromb. 741: NySz.); 1792: *kubakomat*” Továbbá: **J**: A) fn. 1. 1723: 'lopótök, illetve ennek terméséből készült edény; Flaschenkürbis, Kürbisflasche' (l. fent); 2. 1805: 'valakinek a feje <megvetendő értelemben vagy tréfásan>; Kopf <in verächtlichem Sinn oder scherzhaft> ” Továbbá: „Török, közelebbről valószínűleg kunbesenyő eredetű; vö.: CC., Kāšɣ. *qabaq*; kipcs. *qabaq* (Houtsma); oszm. *kabak*; tat., bask., nog., kirg., *qabaq*: 'tök'. Főleg a törökség kipcsak ágában van elterjedve. Az ukr. *кабák*; or. *кабák*; 'ua.' török jövevény. — Az eredetibb *kabak*-ból magánhangzó elhasonulással fejlődhetett a mai *kobak*. Alapjelentése a magyarban is 'tök' lehetett, további jelentései külső hasonlóságon alapuló névátvitel eredményei. A) 2. Jelentését vö. a *kókus* 2. jelentésével. Melléknévi *használatához* 1. a *tökfej*, *tökfejű* kifejezéseket. — Szlávból való származtatása téves.” (TESz)

Irodalom

- A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* Akadémiai Kiadó Bp. 1976.
- Danzel Th. W.: *Die Anfänge der Schrift* Leipzig, 1912. R. Voigtländer's Verlag
- Eberhard, Wolfram: *A dictionary of Chinese symbols* = Lexikon chineischer Symbole/Hidden symbols in Chinese life and thought, Wolfram Eberhard, transl. by G. L. Campbell, London — New York, Routledge (reprint) 1986.
- Eberhard, Wolfram: *Lexikon chineiser Symbole: die Bildsprache der Chinesen*, Köln (Diederichs) 1987. gelbe Reiche; 69 China
- Ecsedy Ildikó: *A kínai állam kezdetei*, Akadémiai Kiadó, 1987.
- É. Kiss Katalin, Gerstner Károly, Hegedüs Attila: *Kis magyar nyelvtörténet* Piliscsaba, 2013.
- Faragó-Szabó István, Gyöngyösi Megyer, Tóth Olivér István: *Világunk határai* – 2014.
- Finálly Henrik: *A latin nyelv szótára*, Franklin Társulat, 1884.
- Gabain, Annamarie von: *Alttürkische Grammatik*, Leipzig, Otto Harrasovitz 1950.
- Gósy Mária: *Hangtörténeti változások feltételezett okairól*
- Máté Zsolt: *A székely rovásírás latin rejtélye*, Nyelvtudományi Közlemények 98. 186-192.
- Räsänen, Martti: *Versuch eines Etimologischen Wörterbuch der Türkischen Sprachen*, HelsinkiSuomalais-Ugrilainen Seura, 1969.
- Szekeres István: *A székely és az ótörök írás jeltörténete* Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténet Módszertanába, Mundus Kiadó, 2008.
- Szekeres István: *A Hung fan és az Ordoszi hun koronadisz tájoló ideogrammái* (Tanulmány)
- Szekeres István: *A székely írás három ábécéjének történeti összehasonlító összevetése*, Acta Historica Hungarica Turiciensia 31. 31. évf. 5. sz. 1096-1131 (2016)
- Szelp Szabolcs: *A Nikolsburgi ábécé szerzősége és keletkezési ideje* Művelődéstörténeti megjegyzésekkel Magyar Nyelv 107 (2011 Budapest) 407–428.)
- Tőkei Ferenc: *Kínai filozófia Ókor. Első kötet* Akadémiai Kiadó, Bp. 1962.
- Vakherda Nóra: *A magyar huszita helyesírás hangjelölési-rendszerének története és hatása* (Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék 2013.)
- Vézner Károly: *Latin-magyar és magyar-latin SZÓTÁR*, Bp. A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA